

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Právnická fakulta
Katedra dejín štátu a práva

**Municipálne zákonodarstvo Uhorska ako
predobraz potrianonských zmien verejnej
správy na Above a v Turni**

Erik Štenpien

Košice 2024

ŠTENPIEN, E., *Municipálne zákonodarstvo Uhorska ako predobraz potrianonských zmien verejnej správy na Above a v Turni*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024. s.

Publikácia vznikla v rámci riešenia grantového projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja č. APVV-19-0419: „100 rokov Trianonskej zmluvy“.

Municipálne zákonodarstvo Uhorska ako predobraz potrianonských zmien verejnej správy na Above a v Turni
Vedecká monografia

Autor:

doc. JUDr. Erik Štenpien, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL. M., MA

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

doc. JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Vedecký redaktor:

doc. JUDr. Marta Breichová Lapčáková, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 - Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracovávaťe“)

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedá autor. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 21.05.2024

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

DOI: <https://doi.org/10.33542/MZU-0315-9>

ISBN 978-80-574-0315-9 (e-publikácia)

Obsah

Úvod.....	5
1 Zák. čl. 42/1870 a jeho aplikácia	8
1.1 Prijímanie prvého municipálneho zákona – koncepcie, návrhy, názory.....	8
1.1.1 Nitrianska koncepcia – základné východisko	8
1.1.2 Parlamentné rokovania	10
1.2 Novelizácie zákonného článku č. 42/1870 o verejných municípiách.....	13
1.2.1 Verejné municípium - nový prvok v miestnej správe Uhorska 13	
1.2.2 Koloman Tisza a novely zákona	14
2 Zákonný článok 21/1886 o municípiách.....	18
2.1 Na ceste k rekodifikácií.....	18
2.1.1 Prípravy na zmenu zákonného článku o verejných municípiách	18
2.1.2 Z novely rekodifikácia	23
2.2 Plenárne rozpravy o návrhu zákona.....	27
2.2.1 Všeobecná rozprava v Poslaneckej snemovni	27
2.2.2 Záverečné rokovania v Národnom zhromaždení.....	29
3 Municipalizmus v praxi Abova a Turne.....	33
3.1 Zákonný článok 42/1870 a jeho aplikačná prax	33
3.1.1 Ústredné orgány verejného municípiá	33
3.1.2 Výbory a komisie.....	38
3.1.3 Magistráti verejného municípiá	46
3.2 Aplikačné problémy po roku 1882	49
3.2.1 Zjednotenie Abovského a Turnianskeho municípiá..	49
3.2.2 Municipálni úradníci a ich právne postavenie	51
3.2.3 Výbory a komisie.....	59

Záver	63
Conclusion	66
Zoznam použitej literatúry	68
Bibliografia	68
Staré tlače	70
Archívne fondy	71
Právne texty	71

Úvod

Vývoj miestnej správy je kľúčovým pre pochopenie problematiky rozpadu Rakúsko- Uhorska a udalostí na ňu nadväzujúcich. Ak máme raz zodpovedne a bez emócií hovoriť o Trianonskej mierovej zmluve, jej príčinách a následkoch, ak máme raz pochopiť traumu niektorých maďarských politických elít v súvislosti s Trianonom, musíme časť výskumu venovať dejinám miestnej správy.

Podľa nášho názoru najlepšie sa dá vývoj miestnej správy demonštrovať na lokálnej úrovni niektorej z vtedajších žúp, resp. municípií. Z dôvodu, že dejinám Abova a Turne bola doteraz pri výskumoch dejín miestnej správy venovaná len okrajová pozornosť, rozhodli sme sa zamerať svoju pozornosť práve týmto smerom.

A tu sa vynára otázka, kedy začať? Či v roku 1870, alebo dokonca ešte skôr? Alebo sa sústrediť na roky 1881 -1886, ktoré boli v mnohom pre vývoj uhorskej miestnej správy prelomové? Máme za to, že je potrebné prioritne sa venovať prijatiu zákonného článku 21/1886 ako aj právnych noriem, ktoré mu predchádzali a ktorými bola zjednotená Abovská a Turnianska župa. Až do roku 1923 totiž na území Slovenska platila uhorská právna úprava. Predkladaná monografia si bude klásť jednu kľúčovú otázku – ktorá to je – zákonný článok 42/1870 alebo zákonný článok 21/1886? Je možné ten neskorší považovať za novelu, ako to tvrdí súčasná slovenská právna história? Alebo to bolo inak?

Problematiku miestnej správy považujeme za východiskový bod, od ktorého sa môžu odvíjať úvahy členov riešiteľského kolektívu pri výskume ďalších nadväzujúcich problematík, a to nie len regionálnych.

Laický čitateľ si môže pomyslieť – ako súvisí vývoj miestnej správy v polovici 19. storočia v Uhorsku s udalosťami, ktoré ešte len mali prísť a vyvrcholili prijatím Trianonskej zmluvy v roku 1920? Vedť v čase, o ktorom bude pojednávať táto práca ešte nemohol nikto ani len tušiť, akú traumu raz Uhorsko zažije. V období tesne po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, kedy sa začala budovať spoločná monarchia v zdanlivo pokojných pomeroch čerstvo zmierených rakúsko –

maďarských vzťahov nikto nemohol predpokladať vypuknutie celosvetového vojnového konfliktu. Situácia vo svete, v Európe nenasvedčovala, že raz dôjde k vojne, v ktorej Uhorsko (či rodiace sa Rakúsko-Uhorsko) prehrá a doplatí na ňu stratou území, či dokonca rozpadom

Podľa nášho názoru však práve vývoj miestnej správy mnoho naznačuje. Treba si uvedomiť niekoľko faktov:

1. Mnohonárodnostný charakter krajiny. V čase nastupujúcich liberálnych štátových teórií sa práve skutočnosť, že Uhorsko nebolo etnicky zjednotené a ani zjednotiteľné, stala rozbuškou neskorších problémov. Na jednej strane tejto úvahy stoja (zo svetového pohľadu – v tom čase moderného) pochopiteľné snahy uhorskej vládnej garnitúry o národné a jazykové zjednotenie krajiny – na druhej strane však vidíme absolútnu ignoráciu toho, že porovnávať Uhorsko napríklad s rodiacim sa etnicky jednotným Nemeckom a etnicky či jazykovo ho budovať podľa tohto vzoru nie je dosť dobre možné. Tento protiklad si v druhej polovici 19. storočia uhorskí politickí predstavitelia vo svojej zaslepenosti a hrdosti na svoj vlastný národ neuvedomili.

2. Snahy viacerých národov Uhorska aspoň o jazykové vyrovnanie, ak nie priamo o politickú autonómiu, ktoré politické vedenie krajiny v tej chvíli azda aj právom považovalo za iredentu. Z toho pramenili už od roku 1848 problémy a napätie vnútri krajiny, ktoré sa po roku 1867 len prehĺbili. Nehodnotíme niektoré vojenské vystúpenia a oprávnenosť nazerania na nich optikou vtedajších štátnych orgánov. Na to by bol potrebný dlhší výskum s iným zameraním. Kladieme si otázku, na ktorú v tejto chvíli nečakáme odpoveď: Ako by sa asi mali zachovať dnes štátne orgány akéhokoľvek suverénneho štátu, keby sa na ich území začali tvoriť vojenské jednotky akéhosi novodobého Francisciho, ktoré by si kládli za cieľ autonómiu svojich území? Nebol náhodou ich postup v tej situácii politicky oprávnený a pochopiteľný? V danej chvíli sa použité prostriedky mohli javiť ako jediné možné.

Minulosť už nezmeníme. Skúsme sa teraz pozrieť dopredu a navzájom sa v istých problémových záležitostiach vyrovnáť, ak to situácia umožňuje. A práve miestna správa a jej zmeny na prelome

storočí nám umožňuje pochopiť vzťah maďarských elít k svojim, neskôr strateným územiám. Veď už od roku 1848 boli v Uhorsku prijímané župné zákony, ktoré na miestnej úrovni priamo nariaďovali aktívnu znalosť úradného jazyka. Po rakúsko – uhorskom vyrovnaní sa situácia ešte viac radikalizovala.

Vráťme sa teda teraz do polovice 19. storočia. Práve dozrel čas na slovensko – maďarské vyrovnanie.

Vedecká monografia bola spracovaná ako výstup projektu Agentúry pre podporu výskumu a vývoja č. APVV-19-0419: „100 rokov Trianonskej zmluvy. Je súhrnom poznatkov, ktoré boli dosiahnuté počas riešenia projektu, ale aj predtým. Niektoré z týchto poznatkov už boli publikované vo forme čiastkových výstupov, nikdy však nie v takejto ucelenej podobe.

Riešiteľský kolektív projektu tvoria okrem odborníkov zo Slovenska aj významní právni historici z Maďarska a Poľska. Súbežne s touto sú pripravované aj záverečné monografie ostatných riešiteľov. Ako celý výskum, tak každá jedna z týchto monografií (vrátane predkladanej), má jediný hlavný cieľ: Poďme sa skúsiť pochopiť!

V Košiciach, 30.01.2024

Autor

1 Zák. čl. 42/1870 a jeho aplikácia

1.1 Prijímanie prvého municipálneho zákona – koncepcie, návrhy, názory

1.1.1 Nitrianska koncepcia – základné východisko

Po rakúsko–uhorskom vyrovnaní sa prvoradým záujmom predstaviteľov štátu stala reforma verejnej správy krajiny. Už počas rokov 1868 – 69 samotné župy vzniesli množstvo reformných plánov, ktoré boli predložené Ministerstvu vnútra na posúdenie. Jadrom týchto reforiem sa stala myšlienka municipalizmu, ktorá bola na uhorské pomery nová. Dovtedy sa uhorská verejná správa opierala takmer výhradne o samosprávu jednotlivých žúp. Idea štátnych zásahov do výkonu verejnej správy bola uhorskému zmýšľaniu cudzia. O to viac, že v obdobiach, kedy boli Uhorsko pod silným vplyvom rakúskej centrálnej moci, kedy bola potieraná sloboda a tradičné práva uhorských stavov, sa viedenský dvor snažil dostať dianie v župách pod kontrolu práve silným vplyvom štátnej moci, vnímanej v tom čase ako cudzí vplyv.

Práve rakúsko-uhorské vyrovnanie tvorí tú hranicu, po ktorej sa už uhorská štátna moc nesnažila tak výrazne odmetať snahy o centralizáciu a isté zoštatnenie verejnej správy. V prvom momente je obnovená samospráva žúp a s ňou súvisiaca marcovo-aprílová legislatíva z roku 1848, na druhej strane je však viditeľná snaha o jej zreformovanie, resp. modernizáciu. Koncom roka 1867 sa po prvýkrát stretávame s pojmom „*municipium*“¹, ktorý už nie je vnímaný ako istá forma trestu za odbojné správanie, ale ako perspektívny výhľad do budúcnosti. Ako odozva na tento materiál vzniklo množstvo župných koncepcií, ktoré boli odoslané vláde na posúdenie.

Z množstva dochovaných návrhov reformy verejnej správy vypracovaných jednotlivými župami je azda najvýznamnejší návrh Nitrianskej župy, prijatý na zasadnutí jej stáleho výboru dňa 13. decembra 1869. Ide o jeden z najúplnejších reformných návrhov svojej doby, s ktorým boli oboznámené všetky župy v krajine. V konečnom dôsledku mala práva nitrianska koncepcia významný vplyv na tvorbu neskoršieho paragrafového znenia návrhu prvého

¹Obežník Peštianskej župy z 19. novembra 1867, ktorý bol často citovaný v dobovej tlači a bol rozposlaný všetkým župám krajiny. K tomu pozri: ŠAKE AŽ II. kr. 49, 56.

municipálneho zákona, preto sa jej na tomto mieste budeme venovať podrobnejšie. Jeden z výťahov Nitrianskej koncepcie je v pomerne dobrom stave uchovaný v Štátnom archíve v Košiciach².

Návrh Nitrianskej župy zdôrazňoval, že municipálny systém spoločne s ústrednou štátnou správou je jediný schopný zabezpečiť efektívne fungovanie výkonnej moci. Predpokladal, že municípiá budú oporou štátnej moci, nebudú jej odporovať. Videl v municípiách pevný základný kameň monarchie.

Čo sa týka právomocí budúcich municípií, návrh Nitrianskej župy presadzoval nasledovné stanovisko:

1. Municípiá si mali zachovať právo, predtým patriace komitátom, slobodne prerokúvať všetky administratívne záležitosti a prijímať o nich záväzné vyhlášky, pričom mali mať právo obracať sa na panovníka, parlament a vládu s vlastnými petíciami a návrhmi.
2. Municípiá mali mať právo prijímať a vykonávať na vlastnom území nariadenia neodporujúce prijatým celoštátnym zákonom.
3. Municípiá si mali zachovať dovtedajšie právo komitátov vyhlasovať na vlastnom území prijatie celoštátnych právnych noriem.
4. Municípiá mali mať právo sami si každých 6 rokov voliť vlastných správnych úradníkov. Zároveň mali mať právo navrhovať ministerstvu vymenovanie úradníkov špecializovanej miestnej správy (napr. do Pozemkových kníh), pri vymenovaní ktorých sa malo prihliadať na ich kvalifikáciu. Ako dôvod tohto návrhu uvádzala Nitra ťažko sponchybniteľný fakt, že úradníkov špecializovanej miestnej správy najlepšie poznajú na mieste, kde žijú a o ich kvalifikovanosti môže najlepšie rozhodnúť práve ich vlastné municípium, preto si chceli zachovať právo návrhu odborníkov.
5. Municípiá mali mať právo rozhodovať o výdavkovej časti vlastných rozpočtov a na jej zabezpečenie mali mať právo vyberať miestne dane.
6. Úradníci municípií mali na vlastnú zodpovednosť vyberať každý rok štátne priame dane vo vlastnom municípiu a odvádzať ich do ústrednej štátnej pokladnice.
7. Za najdôležitejšie právo municípií považovala Nitrianska župa výhradné právo výkonu nariadení vlády prostredníctvom svojich municipálnych úradníkov.
8. Municípiá mali mať právo organizovať a zabezpečovať na svojich územiach verejnú bezpečnosť a verejnú dopravu

² K návrhu Nitrianskej župy pozri *ŠAKE AŽ II*, kr. 54, 163.

9. Municípiá mali mať povinnosť na svojich územiach zabezpečovať ubytovanie vojska a za tým účelom mali sami rozhodovať o potrebných výdavkoch.

Nitrianska koncepcia nespochybňuje postavenie hlavného župana ako hlavy komitátu a ponecháva mu jeho dovtedajšie práva. Reformnou je až požiadavka na uzákonenie 6-ročného volebného obdobia pre úradníkov administratívy, v prípade ktorých dokonca navrhuje zavedenie princípu zodpovednosti. Osobitnú pozornosť si zasluhuje návrh Nitry v časti venovanej zastupiteľskému orgánu župy. Tento tzv. župný výbor mal byť založený na báze zastúpenia, pričom jeho členovia mali vytvoriť nasledujúce skupiny:

- prvú skupinu mali tvoriť volení úradníci župy so stálym platom, duchovní a pomocní duchovní všetkých vierovyznaní, verejní a obecní učitelia, advokáti, promovaní právnicki, lekári, ránhojíči, promovaní inžinieri, lekárnici, hospodárski úradníci a obecní notári;
 - do druhej skupiny mali patriť osoby, ktoré platili daň z nehnuteľnosti vo výške, ktorá ak by pochádzala z dane z hnutelných vecí alebo z dane obchodnej, viacnásobne by prekročila sumu požadovanú pre vstup do výboru;
 - napokon tretiu skupinu by tvorili poslanci, volení v tajných voľbách podľa princípu ľudového zastúpenia na obdobie 6 rokov. Vždy po uplynutí 2 rokov by tretina týchto členov³ zhromaždenie opustila, v doplňovacích voľbách však mohli opäť kandidovať a byť zvolení.
- Minister Pavol Rajner poveril preštudovaním materiálov svojho tajomníka Alexandra Nehrebeczkého a uložil mu nesmierne ťažkú povinnosť - vypracovať návrh zákona.

1.1.2 Parlamentné rokovania

Keď panovník dňa 20. apríla 1869 otvoril zasadanie Uhorského snemu, za hlavnú úlohu zhromaždenia určil reformu župnej správy. Tzv. „reformná“ vláda grófa Júliusa Andrásyho totiž od svojho nástupu r. 1867 neuskutočnila ani jedinú pôvodne zamýšľanú administratívnu reformu. Aj z tohto dôvodu bol ministerský návrh zákona vypracovaný za zavretými dverami a s chvatom. Možno aj to je dôvod, že sa návrh zákona po svojom zverejnení nestretol s veľkým pochopením. Hnané opozičnou tlačou počas zasadania

³ Vybraná pri prvej príležitosti losovaním. Neskôr by sa už prihliadalo len na to, ktorej tretine uplynie volebné obdobie.

parlamentu prichádzali župy aj civilné osoby s množstvom protinávrhov adresovaných snemovní⁴.

Návrh zákona predložil minister vnútra Pavol Rajner poslaneckej snemovni 28. apríla 1870. O neobvyklom chvate, s akým sa v uhorských právnych dejinách pri vypracovávaní návrhov zákonov stretávame len málokedy, svedčí skutočnosť, že snemovňa obdržala návrh zákona bez dôvodovej správy. Tá bola vypracovaná dodatočne a poslanci sa s ňou mohli oboznámiť až 16. mája 1870⁵. Návrh bol zaradený na program rokovania až v deň prijatia dôvodovej správy, parlament ho okamžite začal prerokúvať vo výboroch. Ich pripomienky – hmotného charakteru – boli predložené ústrednému výboru parlamentu, ktorý dňa 25. júna 1870 poveril spravodajcu Vojtecha Perczela, aby v ten istý deň vystúpil na plenárnom zasadnutí snemu so správou pre poslancov. Začalo sa plenárne prerokúvanie návrhu, ktoré trvalo mimoriadne dlho – do 16. júla. Poslanci sa návrhom zákona zaoberali počas 14 schôdzí. Druhé čítanie zabralo ďalších 10 dní. Po skončení tretieho čítania snemovňa dňa 26. júla 1870 odhlasovala konečné znenie návrhu a okamžite ho odoslala hornej komore parlamentu. Tá postupovala na rozdiel od poslaneckej snemovne veľmi rýchlo a už 31. júla 1870 vrátila bezo zmien odsúhlasený návrh späť dolnej komore. Panovník zákon podpísal už na druhý deň. Proces jeho prijatia sa definitívne ukončil v dňoch 2. – 3. augusta, kedy bol zákon vyhlásený najprv pred poslaneckou, neskôr aj pred panskou snemovňou ako zákonný článok č. 42/1870.

Čo sa týka obsahu návrhu zákona, musíme konštatovať, že sa vláda v roku 1870 zamerala len na nevyhnutné zmeny predošlého právneho stavu. V prvom rade jej išlo o novú úpravu vzájomného vzťahu ministerstva a municípií, pričom neskrývala svoje snahy o centralizáciu. Venovala tiež pozornosť problematike prebudovania kolektívnych orgánov municípií a otázke kvalifikovanosti župných úradníkov. Vládny návrh nevenoval vôbec pozornosť územným zmenám, neriešil vnútornú štruktúru municípií.

Vládny návrh ukladal municípiám povinnosť vykonávať právne normy prijaté ústrednými štátnymi orgánmi, na druhej strane im dával právo samostatne rozhodovať o svojich záležitostiach. Koncepcia,

⁴ Z obdržaných 141 žiadostí 105 návrh zákona vyslovene odmietlo. K tomu pozri „Az 1869.-ik évi ápril 20-dikára hirdtetett Országgyűlés Nyomtatványai“, In: Képviseelőházi Napló, zv. X., str. 4.

⁵ K návrhu zákona s dôvodovou správou pozri „1869 – 72. évi Országgyűlés Nyomtatványai.“, In: Képviseelőházi Irományok, zv. V., č. 455 – 456.

podľa ktorej najvyšším úradníkom municípie mal byť hlavný župan s právom vymenúvať všetkých ostatných vyšších municipálnych úradníkov, s oprávnením predsedáť municipálnym zborovým orgánom a dozerať na výkon miestnej správy vo svojom municípiu, nevyvolala vážnejší odpor, keďže mala svoj predobraz v dovedajšom právnom postavení komitátnych hlavných županov.

Napriek očakávaniám vlády však nebola úplne hladko prijatá myšlienka presadzovaná predsedom vlády Andrássym a členmi jeho kabinetu, podľa ktorej mali mať v municípiách akési výsadné postavenie osoby platiace najvyššie dane, ktorým mala táto skutočnosť zabezpečiť automatické členstvo v municipálnom výbore. Myšlienka tzv. surového virilizmu bola v uhorských podmienkach dotedy neznáma⁶. Vláda potrebu jej zavedenia odôvodňovala tým, že ide o osoby najbohatšie a teda ťažšie skorumpovateľné. Ministri mali za to, že práve virilisti sú osobami s najvyšším vzdelaním, teda ich účasť pri výkone verejnej správy len napomôže jej skvalitneniu. Predseda vlády Andrassy bol toho názoru, že ak v budúcnosti má municípium samo rozhodovať o svojich záležitostiach, je vyslovene žiadúce, aby sa na jeho správe podieľali hlavne jeho obyvatelia platiaci najvyššie dane.

Najvýznamnejším oponentom prijímanej právnej úpravy bol paradoxne (ako neskôr uvidíme, názorovo sa otočil vo chvíli, keď sa dostal k moci) Koloman Tisza. Tisza bol v roku 1870 v opozícii, preto je jeho postoj azda aj pochopiteľný. Sám v tom čase presadzoval myšlienku, že municipálni úradníci majú byť bez výnimky volení, lebo len voľby zabezpečia ich nezávislosť. Volení municipálni úradníci mali byť výhradne zodpovední municípiu, Tisza odmietal akékoľvek zásahy štátnej moci do ich odvolávania.

Vládna koncepcia zároveň navrhovala, aby municípiá mali právo raz odporovať aplikácií nariadenia, ktoré považujú za protizákonné. Ak však vláda trvá na jeho aplikácií, boli povinné ho vykonať. Až následne mali právo sa sťažnosťou na parlament. Aj toto ustanovenie bolo trňom v oku Kolomanovi Tiszovi. Jeho protinávrh, ktorý nebol prijatý, spočíval v ustanovení osobitného súdu, ktorý by posudzoval zákonnosť návrhov právnych noriem ešte v štádiu pred ich prijatím. Vzorom k takémuto návrhu bolo pravdepodobne

⁶ STIPTA, I.: *Vertikale Gewaltentrennung: Die Rolle zum Verfassungsschutz der ungarischen Komitate*, In: Von den Ständeversammlungen bis zum parlamentarischen Regierungssystem in Ungarn. Studien zur Parlamentarismusgeschichte. (Eds.: Máthé, G. – Mezey, B.), Budapest – Graz 2001, str. 101 – 128.

postavenie najvyššieho súdu USA, ale nezanedbateľný vplyv mala aj vtedajšia právny úprava Súdu kráľovskej stolice vo Veľkej Británii.⁷

1.2 Novelizácie zákonného článku č. 42/1870 o verejných municípiách

1.2.1 Verejné municípium - nový prvok v miestnej správe Uhorska

Zák. čl. 42/1870 tvorí akési vyrovnanie žúp a vlády. Bol to základný zákon upravujúci oblasť samosprávy. Norma určila rámce výkonu miestnej správy a samosprávy a definovala podmienky účinných zásahov centrálnej moci. Do značnej miery bol zákon produktom kompromisu: ponechal v platnosti staré inštitúty uhorskej verejnej správy, zároveň však zmenil ich úlohy, právomoci a v takto pozmenenej forme ich začlenil do novej štátnej organizácie. Prijatie zákona bolo víťazstvom občianskeho centralizmu. Bojovníci za zachovanie starých oprávnení samosprávy dosiahli uspokojivé výsledky len v riešení niekoľkých málo čiastkových problémov⁸.

Zákon nezmenil hranice dovtedajších komitátov ani neriešil otázku samosprávy privilegovaných území. Ešte nasledujúcich 6 rokov ponechal v platnosti samosprávu Obvodu 16 spišských miest, ako aj iných uhorských území s osobitnou samosprávou.

Zák. čl. 42/1870 pozostával z troch častí. Prvá obsahovala právne predpisy upravujúce organizáciu miestnej správy⁹, druhá upravovala majetkové vzťahy tých verejných municípií, ktoré vznikli rozdelením alebo spojením bývalých komitátov, napokon tretia obsahovala právnu úpravu právomocí výborov a úradníkov novovznikajúcich verejných municípií.

Základnou jednotkou miestnej správy Uhorska sa podľa zákonného článku č. 42/1870 stalo tzv. verejné municípium. Dôraz bol pritom v tomto zákone kladený na pojem „verejný“, nakoľko sa práve tým mali nové jednotky miestnej správy odlišovať od dovtedajších

⁷ TISZA, K.: *Parlamenti felelős kormány és megyerendszer*, Pest 1865, str. 20.

⁸ SÁRLOS, B.: *Közigazgatás és hatalmpolitika a dualizmus rendszerében*. Budapešť 1976, str. 92.; MEZNERICS, I. – TORDAY, L.: *A magyar közigazgatás szervei 1867 – 1937*. Budapest 1937, str. 57 – 61.; STIPTA, I.: *Intézménytörténeti adalékok az 1870:XLII. tc. végrehajtásához*, In.: Cséka Ervin Emlékkönyv. Acta Juridica et Politica Tom. XLI. Fasc. 30. Szeged 1992, str. 481 – 494.

⁹ V podstate len vymenovala existujúce municípiá, ktoré mali byť podľa zákona založené.

komitátov, ktoré boli samosprávnymi jednotkami. Pojem „verejný municípium“ mal zdôrazniť fakt, že tieto nové jednotky miestne správy sú previazané s vládou a sú jej do istej miery podriadené, majú teda plniť úlohy súvisiace s verejným záujmom.

Verejné municípiá mali plniť tri základné úlohy:

- mali vykonávať samosprávne úlohy, samozrejme v medziach daných zákonom
- mali byť prostredníkom pri aplikácii rozhodnutí štátnej správy na miestnej úrovni
- mohli vyjadrovať svoj názor vo veciach štátneho alebo verejného záujmu

Samosprávna kompetencia verejných municípií sa zdala byť rovnaká ako pred rokom 1848, nakoľko mali právo samostatne rozhodovať o vlastných záležitostiach, mohli si sami prijímať štatúty a voliť vlastných úradníkov. Realita však bola presne opačná. Všetky rozhodnutia verejných municípií v skutočnosti podliehali ministerskému schváleniu. Verejné municípiá stratili právo odporu. Mali síce právo obracať sa na vládu so sťažnosťami voči nariadeniu, ktoré sa priečil zákonu alebo miestnym zvyklostiam, keď však minister trval na jeho aplikácii, museli ho „okamžite a bezpodmienečne“ a vykonať. Nemali právo vyberať dane, ktoré by predtým neodsúhlasil parlament¹⁰.

1.2.2 Koloman Tisza a novely zákona

V októbri 1875 sa stal predsedom uhorskej vlády Koloman Tisza, ktorý zároveň zastával funkciu ministra vnútra. Prvou z jeho reforiem bola reforma hraníc verejných municípií.

Tiszov návrh novely municipálneho zákona bol predložený snemu dňa 7. mája 1876 a v ten istý deň sa dostal na program rokovania ad hoc zvoleného verejnosprávneho výboru. Výbor už 22. mája ukončil rokovanie o vládnom návrhu a bezo zmien ho odporučil na rokovanie pléna, ktoré sa začalo dňa 29. mája 1876¹¹. Poslanecká snemovňa

¹⁰ LADIK, G.: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta*, Budapest 1932, str.52.; SZIVESSY, L.: *A magyar közigazgatás fejlődése és reformtörekvések*, Szeged 1933, str. 11.; EREKY, I.: *A magyar helyhatósági önkormányzat. I. köt. Vármegyék*. Budapest 1918, str. 86 – 87.

¹¹ Rokovanie pléna bolo pomerne pokojné, len sedemohradskí poslanci viackrát poukázali na protinárodnostné tendencie predloženého návrhu vo vzťahu k teritóriu, ktoré zastupovali. K tomu STIPTA, I.: *Die Rolle ausländischer Vorbilder in der bürgerlichen Umgestaltung der ungarischen Komitate*. Acta Iuridica Cassoviensia. 23/2000, Košice, 2000, str. 21-43.

schválila návrh zákona v prvom čítaní už 1. júla. Druhé čítanie už trvalo dlhšie – po ôsmich zasadnutiach dolná komora schválila až niekoľkokrát pozmenený text¹². Horná komora schválila toto znenie bez pripomienok, panovník ho podpísal 19. júla, aby ho ešte v ten istý deň publikoval vestník Budapešti Közlöny pod číslom 33/1876. Pod rovnakým číslom bo, zákon neskôr publikovaný aj v celoštátnej Zbierke zákonov. Zmyslom právnej úpravy bolo zrušenie anomálií v miestnej správe Uhorska, ponímaného pre účely zákona v užšom slova zmysle¹³. Územie 16 spišských miest sa stalo časťou Spišskej župy. Boli zrušené aj ďalšie privilegizované územia. Zároveň zákon určil hranice jestvujúcich uhorských žúp¹⁴.

Zákonný článok 33/1876 je jedinou priamou novelou municipálneho zákona. Pri listovaní v uhorskej Zbierke zákonov z rokov 1870 – 1880 sa stretávame aj so zákonmi, ktoré nepriamo dopĺňujú municipálny zákon¹⁵, priama novela je však iba táto jediná.

Nepriamo, zato však mimoriadne významne sa kompetencií verejných municípií dotýkali ustanovenia zák. čl. 4/1869, ktorým bolo súdnictvo v Uhorsku oddelené od verejnej správy. Zákon bol totiž v praxi aplikovaný až v priebehu roku 1871, teda súčasne s novou miestnou správou. Navyše v zmysle zák. čl. 13/1876 si verejné municípiá ponechali právo súdiť spory medzi gazdami a čeladou a v zmysle zák. čl. 40/1879 mali právo rozhodovať o výkone rozhodnutí obcí a priestupkových rozhodnutí orgánov verejnej správy¹⁶.

Na oblasť výkonu miestnej správy azda najväčší vplyv mali ustanovenia zák. čl. 6/1876. Zákon kreoval tzv. verejnosprávny

¹² Zmeny vypracoval buď sám ministerský predseda, alebo ich dodatočne odsúhlasil. Postavenie Kolomana Tiszu v prvých rokoch jeho vlády bolo neotrasiteľné.

¹³ T. j. zhruba v hraniciach dnešného Maďarska a Slovenska.

¹⁴ K tomu HENCZ, A.: *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Budapest 1973, str. 108.; BALLA, A.: *A magyar országgyűlés története 1867-től 1927-ig*. Budapest 1927, str. 40.; STIPTA, I.: *A törvényhatóságok egységesítésére irányuló reformmunkálatok 1873 – 1874*, In: *Acta Iuvenum (Sectio Iuridica et Politica. Series Nova. Tom. I.)* Szeged 1976, str. 115.

¹⁵ Podrobný výklad o zákonoch, ktoré dopĺňali municipálny zákon podáva STIPTA, I.: *Törekvések a vármegyéek polgári átalakítására* Budapest 1998, str. 188. K tomu tiež pozri STIPTA, I.: *A pénzügyi közigazgatási bíráskodás hazai előtörténete*. In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Iuridica et Politica. Tomus LII, Fasc. 9*. Szeged 1997, str. 3. – 34.; CSIZMADIA, A.: *„A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig“* Budapešť 1976, str. 154 – 160.

¹⁶ MÁTHÉ, G.: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867 – 1875*. Budapest 1982, str. 250.; STIPTA, I.: *A magyar bírósági rendszer története*, Debrecen 1998, str. 124. CSIZMADIA, A.: *A magyar közigazgatás.....*, str. 152.

výbor, ktorý mal vzniknúť v každom verejnom municípiu a mal sa stať prostredníkom medzi ústrednou mocou a miestnou správou. Zákon sa stal pokusom o urovnanie vzájomných napätých vzťahov medzi ministrom vnútra a verejnými municípiami. V konečnom dôsledku sa však stal demonštráciou sily ústrednej moci na úkor municipálnej samosprávy. Cieľom bolo totiž ovládnuť výkon samosprávy a potlačiť ho. Do čela verejnosprávneho výboru sa mal dostať hlavný župan. Novovzniknutý kolektívny orgán mal mimoriadne široké právomoci, z ktorých najpodstatnejším bolo právo veta voči rozhodnutiam municipálneho výboru. Prijatím tejto novely sa otvorili možnosti na ovládnutie výkonu miestnej správy, čo sa o pár rokov Tiszovej vláde aj skutočne podarilo.

Zák. čl. 14/1876 rozhodol o zoštatnení verejného zdravotníctva bol menej významnou novelou zákonného článku o verejných municípiách. Napriek zdaniu, že si verejné municípiá ponechali v tejto oblasti väčšinu právomocí, v podstate im tu ostali len retorzívne a trestnoprávne kompetencie. Organizácia verejného zdravotníctva ostala tiež na miestnej úrovni, všetky tri stupne (obec, mesto, verejné municípium) však boli prísne oddelené. Najvyšším orgánom verejného zdravotníctva sa stal minister vnútra, ktorý mal právo vydávať vo veci výkonu verejného zdravotníctva záväzné nariadenia vysielat' na ich kontrolu vládnych komisárov. Bol tiež odvolacím orgánom v tejto oblasti výkonu verejnej správy. Verejné municípiá mali zákonnú povinnosť dodržiavať nariadenia ministra vnútra týkajúce sa zdravotníctva. Municipálne výbory mali jediné právo – prijímaním vlastných štatútov rozhodovať o výkone nariadení ministra vnútra a o aplikácií príslušných zákonov.

Zák. čl. 15/1876 o správe verejných daní je ďalším v rade nepriamych noviel zákonného článku o verejných municípiách. Právna norma odňala z právomoci miestnej správy daňové záležitosti a zverila ich do rúk kráľovským daňovým dozorcóm. Verejné municípiá mali povinnosť napomáhať štátnym vyberačóm daní pri výkone ich činnosti. Úradníci miestnej správy, ktorí sa zúčastňovali výberu daní, mali úplnú hmotnú zodpovednosť. Municipálne výbory pri hlasovaní o otázkach súvisiacich s výberom daní, boli povinné v prípade odmietnutia výberu dane hlasovať verejne podľa mien¹⁷.

¹⁷ GRÜBER, L.: *A pénzügyi közigazgatási bírószágról szóló törvényjavaslat. I.* In: *Jogtudományi Közlöny XVI. évf. 18. sz. 1881. ápril. 29., str. 25*; TISZA, K.: *Parlamentí felelős kormány és megyerendszer, Pest 1865, str. 63 – 64.*; STIPTA, I.: *A pénzügyi közigazgatási bíráskodás hazai előtörténete*, In: *Acta Universitatis Szegediensis de*

Poslednou právnou normou, ktorá nepriamo novelizovala zákonný článok 42/1870 bol zák. čl. 28/1876 o organizácii ľudových škôl, ktorým bolo dovtedy župné (municipálne) školstvo zoštatnené. Na čelo nových školských obvodov boli vymenovaní školskí inšpektori s osobitnou právomocou. Verejným municipiám zákon ponechal v oblasti školstva len minimálne kompetencie¹⁸.

Attila József nominatae. Acta Iuridica et Politica. Tomus LII, Fasc. 9. Szeged 1997, str. 3 – 34.

¹⁸ STIPTA, I.: *Törkések...* Budapest 1995, str. 188.

2 Zákonný článok 21/1886 o municípiách

2.1 Na ceste k rekonštrukcii

2.1.1 Prípravy na zmenu zákonného článku o verejných municípiách

Prijatie zák. čl. 42/1870 znamenalo prelom v dovtedajšom nazeraní na miestnu správu Uhorska. Mnoho politikov zastávalo dokonca po jeho prijatí názor, že župná samospráva tak ako ju dovtedy poznali, bola zničená. Viaceré verejné municípiá podávali vláde žiadosti o zmenu právnej normy, ktorú samy boli povinné vykonať. Petície, ktoré takto vznikli, môžeme rozdeliť podľa obsahu do nasledujúcich skupín:

- požadujúce zmenu právomocí municipálnych výborov;
- bojujúce proti zloženiu municipálnych výborov;
- zaujímavé postoj proti inštitúciám virilizmu;
- zamerané na zrušenie iných nedostatkov župnej správy, zavedených novou právnou úpravou.¹⁹

Čo sa týka municipálnych výborov, a ich právomocí, väčšina žúp požadovala zmenu § 43 zákonného článku 42/1870. Najproblematickejším sa zdalo byť písmeno m) uvedeného paragrafu, v zmysle ktorého patrilo do výlučnej právomoci municipálnych výborov posudzovanie vecí, ktoré im boli postúpené na prerokovanie priamo, alebo na základe odvolania v druhom stupni od obcí podľa zákona o obciach. Podľa § 27 zákona o obciach²⁰ mali účastníci konania právo obrátiť sa do 15 dní k verejnému municípiu so žiadosťou o preskúmanie napadnutého rozhodnutia obce. Mnoho verejných municípií proti tomuto ustanoveniu zákona protestovalo. Veľký počet petícií požadujúcich zmenu zloženia municipálnych výborov protestovalo aj proti tomu, že zákon rozhodol o počte členov výborov bez ohľadu na zmenu počtu obyvateľov, ktorá medzitým nastala. Na druhej strane zo samotných vyjadrení ministerstva, priložených k petíciám vyplýva, že pri tvorbe volebných obvodov

¹⁹ O reformách verejnej správy v Uhorsku: CSIZMADIA, A.: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*, Budapest 1979, str. 250 – 271.; tiež SÁRLOS, B.: *Közigazgatás és hatalmpolitika a dualizmus rendszerében*, Budapest 1976, str. 117 – 176. ŠTENPIEN, E.: Prijatie zákonného článku č. 21/1886. In: Historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Košice 2005, str. 77-84.

²⁰ Zák. čl. 18/1871.

a kreovaní ich hraníc, nemali ani ministerskí úradníci často rovnaký názor.

Členstvo osôb platiacich najvyššie dane vo výboroch bolo už pri prijímaní zákonného článku č. 42/1870 dôvodom mnohých sporov. Útoky nasmerované na jeho zmenu, resp. úplné zrušenie začali v čase nástupu Kolomana Tiszu k moci. Často sa útočníci spoliehali na to, že nový predseda vlády a minister vnútra vytrvá vo svojom antivirilistickom postoji, ktorý presadzoval v čase svojho pôsobenia v opozícii.²¹ Sklamanie najmä mestských municípií po jeho nástupe k moci bolo priam hmatateľné..

Uhorské verejné municípiá zdedili po predošlých obdobiach problém nedostatočnej právnej úpravy zodpovednosti municipálnych úradníkov. Dovtedy bola táto oblasť upravovaná len župnými štatútmi, proti čomu ministerstvo vnútra pravidelne protestovalo odvolávajúc sa na skutočnosť, že o disciplinárnych veciach už viaceré zákony rozhodli v rozpore so štatútmi, navyše úprava prostredníctvom štatútov sa javila byť nadbytočná.

V roku 1885 predseda vlády prikázal vybraným pracovníkom Župného oddelenia Ministerstva vnútra, aby v prísnom utajení vypracovali návrh novely zákonného článku 42/1870. Prvý návrh vypracoval titulárny sekretár ministerstva - Gejza Barkassy.²² Druhý návrh koncepcie vypracovaný ministerským radcom Ignácom Széllom dňa 4. marca 1885 sa týkal dvoch častí zákona č. 42/1870 – 2. kapitoly venovanej municipálnym výborom a 3. kapitoly upravujúcej zasadanie municipálnych zhromaždení. Jedinou vážnou zmenou, ktorú Széll navrhoval, bolo zavedenie ustanovenia, podľa ktorého by osoba, ktorej meno bolo vynechané zo zoznamu virilistov mohla podať individuálne odvolanie proti zoznamu virilistov k municipálnemu výboru²³

Tretím – ešte stále tajným – krokom, nasmerovaným k vypracovaniu ministerského zákona, bolo vypracovanie časti o hlavných županoch. V tomto návrhu, ktorého autorom bol Ľudovít Novák, už

²¹ CSIZMADIA, A.: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban*, Budapest 1979, str. 108 – 110.; tiež STIPTA, I.: *A vármegyei szervezet átalakítása Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején*. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae – Sectio juridica et politica. Tomus XLVI, Fasc. 5, Szeged 1995, str. 3 – 64.

²² Tento pomerne obsiahly elaborát bol publikovaný pod názvom „Adatok és jegyzetek a köztörvényhatósági törvény módosításához“ dňa 31. januára 1885. Podrobnejšie: STIPTA, I.: *A vármegyei szervezet átalakítása Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején*. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae – Sectio juridica et politica. Tomus XLVI, Fasc. 5, Szeged 1995, str. 18.

²³ Návrh právnej normy kritizoval predseda uhorskej vlády.

jasne vidieť politickú objednávku na reformu verejnej správy prejavujúcu sa v posilnení vládnej moci. Návrh neobsahoval žiadne osobitné ustanovenie, ktorým by upravil právne postavenie hlavného župana. Ten mal naďalej zastupovať vo verejnom municípiu výkonnú moc.

Štvrtý ministerský návrh (už v rozsahu 26 autorských hárkov) je datovaný dňom 8. mája 1885. Jeho text pripravili autori troch predošlých návrhov, záverečné úpravy však zjavne osobne prešli aj rukami samotného Kolomana Tiszu.²⁴ Štvrtý návrh vychádzal z textu zák. čl. 42/1870, rešpektoval jeho vnútorné členenie. Pri jeho príprave bola využitá technika novelizácie právneho predpisu. Konceptcia pripravená úradníkmi ministerstva preberala sprísnený návrh úpravy cenzu gramotnosti pri voľbách členov municipálneho výboru; dôvodová správa však v tom čase len umiernené poukazovala na to, že zákonodarca zamýšľa vylúčiť z členstva osoby, ktoré sú schopné čítať a písať mŕtvymi jazykmi alebo jazykmi, ktoré v krajine nemajú tradíciu. Išlo zjavne o návrh vylúčiť osoby, ktoré boli schopné čítať a písať len v latinčine alebo v iných jazykoch, ktoré sa v krajine bežne nevyskytujú – cudziu šľachtu.

Časť pôvodného zákona pojednávajúca o kompetenciách zhromaždenia bolo podľa ministerského návrhu potrebné zmeniť len minimálne. Návrh presadzoval podrobnejšiu úpravu práva predsedat' zhromaždeniu v čase, keď toho súčasne neboli schopní hlavní župan ani podžupan. Teoreticky bolo možné, aby v zmysle zásady výkonu samosprávnych funkcií verejného municípiu zastupujúceho predsedu zhromaždenia zvolil samotný municipálny výbor. Návrh zákona však takéto ad hoc poverenie zveroval do rúk ministra vnútra, ktorý mal byť oprávnený vybrať si osobu, ktorá „má dostatok rozhľadu a znalostí vládnych vzťahov“

Návrh zákona preberal ustanovenia predošlých návrhov o poriadkových opatreniach, v zmysle ktorých opomenutia vo vzťahu k jednotlivým župným úradníkom by mohlo postihovať podľa vlastnej úvahy župné zhromaždenie. Návrh by teda v tejto oblasti posilnil závislosť samosprávnych úradníkov na samotnom municípiu, čo v neskorších fázach prípravy návrhov zákonov meniacich municipálny zákon bolo priamo vládou odmietnuté.

²⁴ K tomu podrobnejšie: *Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőházi Napló.* X. köt. Budapest, 1884, str. 140.

Aj v tomto návrhu zákona je prítomné ustanovenie upravujúce právo hlavného župana rozhodnúť o návrhu v prípade rovnosti hlasov v zhromaždení. Zároveň návrh zákona požaduje, aby právo zasadať a hlasovať v zhromaždení mali všetci zvolení i vymenovaní riadni úradníci verejného municípiá. Alternatívnym návrhom bolo, aby municipálny výbor mohol vlastným štatútom upraviť, ktorým úradníkom poskytne hlasovacie právo. Pre úplnosť treba uviesť, že napokon prijatý zákonný článok 21/1886 rozhodnutie v tejto otázke nepreniesol na samotné municípiá, ale taxatívne vymenoval všetkých úradníkov, ktorí mali mať horeuvedené práva.

Medzi návrhmi týkajúcimi sa postavenia hlavného župana si pozornosť zasluhuje ustanovenie, ktoré sa po prvý raz vyskytlo práve v štvrtom návrhu. Ide o zavedenie možnosti penzionovania hlavného župana po piatich rokoch výkonu služby. O zavedení inkompatibility pri výkone municipálnych úradov sa po prvýkrát uvažovalo v štvrtom návrhu pri úprave postavenia fiškála a jeho právomocí. V zmysle návrhu by municipálnemu fiškálovi malo byť „zakázané vykonávať súkromnú prax“. Na návrhu zmeny § 61 dovtedajšej právnej úpravy nachádzame pár poznámok dopísaných priamo rukou ministerského predsedu. V ich zmysle by hlavný župan mal mať právo vymenovať na pomoc najdôležitejšiemu miestnemu úradníkovi pomocných úradníkov, pisárov a administratívnych praktikantov, ktorých by podľa potreby mohol dokonca preradovať z jedného okresu do druhého. Idea ministerského predsedu bola neskôr akceptovaná v plnom rozsahu, čo zvýšilo vplyv hlavných županov v municípiách. Piaty návrh vypracovaný v dňoch 5. – 12. júna 1885 bol najrozsiahlejší. Jeho autorom bol Gejza Barkassy, ktorý svoju koncepciu nazval v súlade s rozhodnutím jej prípravného výboru ako „návrh zákona o verejných municípiách“. Navrhované zmeny mali ešte stále charakter novelizácie. Prvá časť návrhu o kompetenciách municípií nezmenila nič zásadného na trojdelení zavedenom zákonným článkom 42/1870 a v podstate ponechala nedotknuté aj čiastkové kompetencie samosprávnych orgánov. Autor preformuloval okruh osôb oprávnených zasadať a hlasovať v municipálnom výbore. Tretia časť návrhu zákona pojednávajúca o municipálnych výboroch načrtla viacero takých smerovaní, ktorými by mohol byť rozšírený okruh kompetencií ústredných orgánov. V čase, keď hlavný župan a podžupan nemohli súčasne vykonávať svoje povinnosti, by predsedu municipálneho zhromaždenia mohol vymenovať minister vnútra.

V piatom návrhu sa po prvýkrát stretávame s myšlienkou vytvorenia nového úradu – účtovnej stolice. Tento úrad by mal podľa tohto návrhu viesť podžupan, jeho členmi mali byť členovia municipálnej účtovnej komory, hlavný správca pokladne a slúžni jednotlivých okresov, za každý okres v ňom mal zasadať aspoň jeden člen municipálneho výboru. Účtovná stolica mala pripravovať prerokovanie návrhov obecných rozpočtov v municipálnom výbore. Právne postavenie hlavného župana bolo upravené v osobitnej časti. Tu sa po prvý krát stretávame s oprávnením hlavného župana odvolať podžupana alebo starostu, ktorý mu odmietli poslušnosť. Na druhej strane proti hlavnému županovi malo byť možné začať disciplinárne konanie.²⁵ Návrh predznačil zavedenie úradu sekretára hlavného župana. Barkassy vo svojom návrhu zamýšľal uzavrieť počet hlavných županov na čísle 70. Spomedzi 63 municipálnych hlavných županov vykonávalo 17 aj správu mesta ležiaceho na území municípie. Z toho mestá v 14 verejných municípiách boli zároveň ich sídlami.²⁶

Návrh vypracovaný Gejzom Barkassym najprv preskúmali ministerskí radcovia Alexander Márkus a po ňom aj Ignác Széll. Obaja ho pripravili ako podklad na rokovanie ministerskej rady zvolanej za účelom preskúmania predloženej práce. Konferencia, ktorá sa konala v dňoch 18. – 22. júna 1885 rozhodla, že až 53 paragrafov návrhu je závažných a vecných. O ich prijatí alebo odmietnutí rozhodovali delegáti jednotlivo väčšinovým hlasovaním. Menný zoznam verejných municípií, ktorý obsahoval predložený návrh, bol takmer úplne akceptovaný. Viac bodov pôvodného návrhu však konferencia pozmenila. Na základe stanoviska konferencie bol vypracovaný úplne nový návrh, ktorý štátny tajomník Gejza Beniczky predložil predsedovi vlády. Koloman Tisza v dňoch 5.- 6. júla 1885 zvolal novú konferenciu, ktorá rozhodla o definitívnej podobe textu návrhu. Podľa dochovanej zápisnice o zasadnutí bolo o sporných bodoch rozhodované „konsenzom“, ale v niektorých bodoch zmenili alebo ponechali pôvodné znenie podľa výslovného želania predsedu vlády²⁷. Koloman Tisza nariadil paragrafové sformulovanie upraveného textu. Návrh bol vypracovaný v 12 vyhotoveniach a jeho obsah bolo zatiaľ nutné udržať v tajnosti.

²⁵ Výsledný text zák. čl. 21/1886 neobsahoval podobné ustanovenie.

²⁶ Okrem iného by sa dvojité županstvo vzťahovalo aj na Abovsko-Turiansku župu a slobodné kráľovské mesto Košice.

²⁷ V niektorých prípadoch bol na výslovné želanie ministerského predsedu presadený pôvodný sporný text.

2.1.2 Z novely rekodifikácia

Návrh novely zákona bol predložený ministrom vnútra na rokovanie výboru 17 odborníkov z praxe, ktorý sa konal v dňoch 27., 28. a 29. septembra pod predsedníctvom Kolomana Tiszu. Členmi výboru boli zástupcovia hlavných županov, podžupanov a starostov. Výbor zavrhol myšlienku čiastkovej novely, hoci veľkej a rozhodol sa pre rekodifikáciu základného zákona upravujúceho miestnu správu krajiny. V októbri 1885 denná tlač trochu nepresne informovala o tom, že sa chystá zmena zákonného článku 42/1870. Jedným dychom však dodávala, že nepôjde o čiastkovú novelizáciu, ale o generálnu zmenu rekodifikačného charakteru²⁸. Prejaviť sa to malo okrem iného aj v zmene názvu nového zákona – už to nemal byť zákon o *verejných* municípiách, ale len o municípiách. Zmena v názve mala mať za následok aj iné vnímanie municípií – dovtedy prísne verejné orgány miestnej správy s minimom samosprávnych právomocí sa mali stať opäť viac samosprávnymi, pričom sa nemal výraznejšie zmeniť ich vzťah k ústrednej moci. V tlači sa na označenie takýchto municípií začal opäť používať pojem župa, aj keď bolo zjavné, že nie vo význame pred obdobia Bachovho absolutizmu. V konečnom dôsledku to malo znamenať úpadok samosprávnych funkcií municípií na úkor ministerských zásahov. Naštartoval sa tým proces tvorby modernej dvojkoľajnosti verejnej správy, ktorý bol dovtedy v Uhorsku vnímaný ako cudzorodý prvok. Predseda vlády predložil svoj návrh zákona Poslaneckej snemovni na jej zasadnutí dňa 21. novembra 1885. Tá ho odporučila na prerokovania svojmu Administratívne mu výboru. Všeobecná dôvodová správa k návrhu zákona bola vypracovaná v dňoch 6. júla – 21. novembra 1885. Správa vymenúvala okolnosti, ktoré si vyžadujú rýchle prijatie zákona, požadovala posilnenie verejnoprávných právomocí hlavných županov, ako aj miernu zmenu právomocí municipálnych úradníkov. Zdôrazňovala, že jej cieľom nie je radikálna reforma verejnej správy krajiny, ale snaží sa o jej zdokonalenie. Upozornila na nedokonalosti zákonného článku o verejných municípiách, ktoré si vyžadujú zmenu, nie je však možné ju dosiahnuť jednoduchou novelizáciou príslušných ustanovení.

²⁸ Pestí Hírlep, číslo zo dňa 1. októbra 1885.

Všeobecná dôvodová správa podrobne vykladá len návrh zmeny právomocí hlavného župana. Koloman Tisza správne predpokladal, že to bude najväčším cieľom kritiky opozície, aj preto je táto časť všeobecnej dôvodovej správy najpodrobnejšia.

Čiastková dôvodová správa k návrhu zákona zdôraznila právomoc ministra vnútra kedykoľvek kontrolovať konanie municipalities, najmä vo veciach finančných, čo bol len odraz dovtedajšej praxe. Získal však aj právo kontroly nad municipálnymi štatútmi, čo malo znamenať aj právo ich vyhlásiť za neplatné, ak odporovali celoštátnej norme²⁹. Nemenej dôležitým bolo preformulovanie postavenia stáleho výboru. V období úpadku župnej samosprávy príznačnou normou bolo nové zákonné ustanovenie, podľa ktorého hlavný župan mal ako predseda stáleho výboru získať právo priebežného informovania o všetkých záležitostiach vybavovaných stálym výborom, čo sa v zmysle čiastkovej dôvodovej správy malo prejavíť aj v tom, že mal byť vopred oboznámený s predmetom rokovania výboru. Návrh rozšíril vymenúvacie právomoci hlavného župana aj na odborných úradníkov municipalities, z ktorých najvýznamnejší boli lekári. Dôvodová správa to vysvetľovala tak, že výkon lekárskeho povolania si nevyžaduje len odborné medicínske vedomosti, ale aj znalosti z oblasti verejnej správy, ktoré môže osoba nadobudnúť len po dlhšie trvajúcom vykonávaní úradu municipálneho lekára³⁰.

Administratívny výbor Poslaneckej snemovne pod predsedníctvom grófa Ľudovíta Tiszu a návrhom zákona začal zaoberať na svojom zasadnutí dňa 4. decembra 1885. Už prvá pripomienka bola pomerne vážna. Výbor položil otázku predsedovi vlády, či sa navrhovaný text § 54, podľa ktorého hlavný župan mal byť oprávnený navrhovať vymenovanie municipálnych úradníkov a požadovať od nich príslušné vysvetlenia, sa bude týkať aj súdnych právomocí týchto úradníkov. Premiér odpovedal, že rozhodne áno, ale neovplyvní to nezávislosť súdov. Odvolal sa na to, že už v roku 1869 ministerská rada aplikovala právo navrhovania kandidátov pri vymenúvaní úradníkov. Vyjadril ochotu preformulovať text príslušného ustanovenia tak, aby nevznikali žiadne pochybnosti ohľadom nezávislosti súdov.

Opozíční poslanci vytýkali Tiszovmu návrhu to, že neumožňuje vybudovanie silnej verejnej správy podľa vzoru Pruska, či Francúzska. Samotný princíp volieb municipálnych úradníkov (hoci

²⁹ Ogy. Képviseelőházi Irományok, zv. IX, č. 192.

³⁰ CSIZMADIA, A.: *A magyar közigazgatás...*, str. 179.

na návrh hlavného župana) by podľa týchto názorov mohol viesť k tomu, že by v niektorých municípiách mohli zvíťaziť národnostne odstredivé prúdy, čo by znemožnilo vybudovať silný národný štát. Odhliadnuc od toho, čo si o týchto tendenciách dnes myslíme, v druhej polovici 19. storočia to bol legitímny názor, s ktorým sa bolo treba zaoberať.

Vláda na tieto pripomienky reagovala posilnením navrhovaného postavenia hlavných županov. Tisza argumentoval tým, že to bude postačujúce, nakoľko aktivita národnostných hnutí v čase týchto parlamentných debát nebola na vzostupe. Predseda vlády nepovažoval princíp výlučného menovania municipálnych úradníkov za dobré riešenie.

Azda najvýznamnejším výsledkom prvého rokovacieho dňa výboru bol prísľub stiahnutia návrhu už spomínaného § 54.

Druhý rokovací deň bol bojom za obnovenie župnej samosprávy. Poslanci prišli s myšlienkou, že je potrebné obnoviť župnú samosprávu v tej forme, ako bola známa pred rokom 1848. Vymenúvanie a prílišné posilnenie moci hlavného župana podľa týchto názorov je v príkrom rozpore so župnou samosprávou a znemožňuje priame spravovanie verejných vecí na miestnej úrovni. Hlavný župan nemá byť nástrojom samovlády, ale samosprávy.

Mnohí poslanci zdôrazňovali potrebu udržania nezávislosti municipálnych úradníkov. Extrémnym názorom bola myšlienka voľby municipálnych úradníkov na doživotie, proti čomu ostro vystúpil okrem iných aj sám predkladateľ³¹.

V druhý rokovací deň výbor väčšinovým hlasovaním prijal návrh zákona vo všeobecnosti. Podrobné prerokovanie sa konalo v dňoch 12., 16. a 18. decembra. 1885³². Dňa 14. decembra 1885 výbor publikoval podrobnú správu o svojom dovtedajšom rokovaní, ku ktorej pripojil aj svoj upravený alternatívny návrh zákona³³.

Správa výboru považovala za kľúčové posilniť význam a právomoci orgánov verejnej správy. Zdôrazňovala, že vláda by mala mať pri výkone verejnej správy predovšetkým kontrolné právomoci. Vymenúvanie úradníkov by mala nahradiť voľba. Výbor súhlasil

³¹ Pesti Hírlap, čísla zo dňa 4. a 5. decembra 1885.

³² Podrobnejšie informoval o zasadnutiach denník Pesti Hírlap v dňoch 12., 13., 16. a 18. decembra 1885.

³³ Ogy. Képviselelőházi Irományok, zv. IX, č. 238.

s petíciou 14 municípií, ktorá mu bola doručená a ktorá požadovala, aby rozhodnutia municípií týkajúce sa práv občanov, ktoré už nebude možné napadnúť ďalším opravným prostriedkom, posudzovalo na návrh dotknutých osôb v zákonom stanovenej lehote ministerstvo, ktoré by malo mať právo zrušiť napadnuté rozhodnutie a nariadiť opakované prejednanie veci na úrovni municípiá.

Výbor súhlasil s rozšírením právomoci hlavného župana na všetkých štátnych úradníkoch. V prípade sporného paragrafu 54 sa zrodil kompromis, podľa ktorého ak hlavný župan dospel k názoru, že jeho rozhodnutie zjavne zasahuje do súdnej právomoci municípiá, mal byť povinný o tom informovať ministerstvo. Zároveň mal získať právo navrhovať vymenovanie sudcov a ich povýšenie.

Čo sa týka rozšírenej právomoci hlavných županov, výbor zdôrazňoval, že v prípade dozorovacej právomoci hlavného župana návrh zákona nemôže priniesť nič nového a hlavní župani v jej intenciách teda nebudú ani v budúcnosti vydávať žiadne všeobecne záväzné právne akty. Avšak hlavný župan ako zástupcovia výkonnej moci budú mať právo vydávať nariadenia a príkazy. Pri jeho aplikácii budú okrem všeobecnej trestnoprávnej zodpovednosti podliehať len zodpovednému ministerstvu a vláde.

Administratívny výbor navrhol zásadnú zmenu ustanovenia návrhu zákona o právomociach mestskej rady, resp. magistrátu. Podrobne špecifikoval upraviť právomoci magistrátov municípálnych miest. Ak municípálne mestá vykonávali vlastnú samosprávu, mali dostať podľa návrhu výboru právo vydávať si vlastné štatúty, ktorých platnosť mal potvrdiť minister vnútra. Tento návrh výboru v neskoršom parlamentnom rokovaní bezo zmeny prešiel.

Spomedzi ďalších návrhov výboru, ktoré boli neskôr v parlamente schválené, považujeme za najdôležitejší návrh administratívneho výboru na zmenu názvu zákonného článku – zákonný článok 21/1886 teda upravuje municípiá, nie verejné municípiá. Toto je dôležitá zmena, lebo na jej základe možno nový zákonný článok považovať za plnohodnotnú rekodifikáciu. Ak si uvedomíme, že Záverečné ustanovenia zákonného článku 21/1886³⁴ priamo rušia platnosť zákonného článku 42/1870, je zrejme, že zákonný článok 21/1886 má povahu rekodifikácie, nie čiastkovej novely, ako to často uvádza slovenská odborná literatúra.

³⁴ Posledná veta § 96 zák. čl. 21/1886: „Dňom publikovania sa zrušuje zákonný článok 42/1870 a zák. čl. 39/1874, ako aj všetky ustanovenia zákonov, nariadení vlády a municípálnych štatútov, ktoré odporujú tomuto zákonu.“

Rovnako veľký význam má návrh výboru na vypracovanie nového § 10, zákonného článku, ktorý bol napokon v parlamente akceptovaný. V zmysle tohto ustanovenia Ministerstvo vnútra má právo zrušiť municipálne rozhodnutie, ktoré odporuje zákonu alebo je vydané nepríslušným orgánom a nariadiť nové prejednanie veci v prípadoch, ktoré mu budú oficiálnou cestou predložené. Ak má byť z dôvodu verejného záujmu rozhodnuté bezodkladne, ministerstvo malo právo samo rozhodnúť aj v administratívnej veci. Takáto koncepcia bola v rozpore s pôvodným návrhom Kolomana Tiszu, neobsahuje ju ani jeden z jeho dovtedajších návrhov.

Výbor navrhol (úspešne) vypustiť z návrhu formuláciu, že hlavný župan je „dôverníkom vlády“, keďže takéto ustanovenie nie je významným z hľadiska vymedzenia jeho kompetencií. Významným návrhom na zmenu je napokon návrh výboru na zmenu § 57, podľa ktorého „v prípadoch, ak výkon štátneho záujmu neznesie odklad, môže hlavný župan požadovať vykonanie svojho nariadenia a ak podžupan nie je prítomný, alebo odmieta vydať nariadenie, má hlavný župan právo vydať nariadenie zaväzujúce municipálnych alebo obecných úradníkov.“

2.2 Plenárne rozpravy o návrhu zákona

2.2.1 Všeobecná rozprava v Poslaneckej snemovni

Všeobecná rozprava o návrhu zákona v Poslaneckej snemovni bola omnoho rozsiahlejšia a búrlivejšia. Z historického hľadiska to bol posledný významný boj politických strán a zoskupení pri prijímaní verejnoprávneho zákona. Okrem toho to bolo jediné parlamentné rokovanie z obdobia vlády Kolomana Tiszu, kedy pri hlasovaní pomerne veľká časť poslancov vládnej strany hlasovala za vládny návrh proti svojej vôli a časť vládnych poslancov za neho nehlasovala vôbec³⁵.

Najhlasnejšími odporcami návrhu zákona boli poslanci za *Stranu nezávislosti* okolo poslanca Mikuláša Barthu. Oni priamo odmietali schváliť predkladaný návrh zákona, nakoľko podľa ich názoru nebol, v súlade s uhorskými tradičnými hodnotami v oblasti výkonu župnej samosprávy. Navrhovali jeho prepracovanie zodpovedajúce

³⁵ HORVÁTH, B.: *A köztörvényhatóságok rendezéséről. Kritikai visszapiillantás a képviselőház vitájára*. In: Budapesti Szemle 1866. jún., str. 455.

zákonom z roku 1848 a samozrejme odmietali zásahy štátu do výkonu verejnej správy³⁶.

Títo poslanci sa snažili presadiť obnovenie župného zriadenia spreď roka 1848, maximálne so zásahmi, ktoré prinieslo do jeho fungovania zákonodarstvo z marca a apríla 1848. Ako dôvod uvádzali, že je to práve župný systém, ktorý dokáže aj v zmenených podmienkach druhej polovice 19. storočia najlepšie zabezpečiť záujmy štátu. Preto sa cítili povolaní brániť župnú samosprávu, systém voľby župných úradníkov bez akýchkoľvek vonkajších zásahov, ako aj v konečnom dôsledku úplnú hospodársku autonómiu žúp. Návrh municipálneho zákona podľa ich názoru bol posledným klincom do rakvy tradičnému župnému zriadeniu. Sami o sebe tvrdili, že sa ako jediní v parlamente necítia byť pri riešení verejnoprávných otázok viazaní rakúsko-uhorským vyrovnáním.

Vodcom umiernenej opozície v parlamente bol poslanec *Vojtech Grünwald*. Názor tohto odborníka na verejnú správu odmietal návrat žúp spreď roka 1848, naopak presadzoval zoštátnenie miestnej správy, dokonca až do takej miery, že vyčítal zákonu o verejných municípiách z roku 1870 nedostatočnú razanciu. Podľa neho zákonný článok 42/1870 nedostatočne bránil kompetenciu verejných municípií, miešal kompetencie vlády a miestnych orgánov, čo umožňovalo vláde vykonávať neustále a často neodôvodnené zásahy do výkonu verejnej správy³⁷.

Grünwald tvrdil, že centralizáciu verejnej správy možno zrušiť a teda samostatnosť samosprávy je možné dosiahnuť len vtedy, keď bude verejná správa zoštátnená. Štát totiž potom nebude mať dôvod zasahovať do výkonu samosprávy. Nebude dôvod zakrývať pochybenia úradníkov, ani nebude dochádzať k volebnej korupcii.

Osobitný význam mali vystúpenia poslanca *Ľudovíta Horvátha*. Podľa jeho názoru sa vláda pri navrhovaní novej normy dopustila viacerých chýb, ktorých príčinou bolo nedostatočné docenenie schopností župného systému. Ten je podľa jeho slov schopný sám plniť štátne úlohy, avšak nedostatočné vzdelanie volených úradníkov, ich neochota zaoberať sa problémami obyvateľov, alebo jednoducho ich neschopnosť vykonávať zverené úlohy bránia efektívnemu vykonávaniu zverených úloh. Kontrolné právomoci župného zhromaždenia sú neefektívne, nakoľko to zasadá len sporadicky a jeho zloženie nie je stabilné. Verejnosprávny výbor

³⁶ Képviseleőházi Napló IX. zv., str. 304 a nasl.

³⁷ Képviseleőházi Napló IX. zv., str. 290 – 293.

„nevidí zblízka“ výkon administratívnych záležitostí a hlavní župani – okrem svetlých výnimiek – nerozumejú výkonu verejnej správy. Podžupani nemajú času vykonávať dozorné právomoci.

Horváth navrhoval zrušiť voľby miestnych úradníkov a zavedenie ich vymenúvania do úradu. Následne navrhoval prepracovanie geografického rozdelenia žúp na okresy, súdne okresy sa mali zhodovať so správnymi. Významným návrhom bola myšlienka zjednotenia úradu hlavného župana a podžupana, pričom novovzniknutý najvyšší župný magistrát by bol menovaný do úradu a nie volený. Úradníkov navrhoval zamestnávať výhradne podľa zákona, s dôsledným vyžadovaním splnenia kvalifikačných predpokladov. Všetci úradníci mali byť dôsledne kontrolovaní³⁸.

Všeobecná diskusia³⁹ v poslaneckej snemovni trvala až 9 rokovacích dní⁴⁰. Počas rozpravy bolo otvorených viacero teoretických otázok, okrem iných sa predmetom sporu stala aj miera podriadenosti municípie vláde, ďalej menšinová otázka, politické práva municípií, otázka práva odporu⁴¹, otázka voľby alebo vymenovania municipálnych úradníkov, napokon otázka mestskej samosprávy. Počas plenárneho zasadnutia odznelo 57 diskusných príspevkov. Vládny návrh zákona bol napokon v pléne Poslaneckej snemovne schválený dňa 16. marca 1886 – za návrh hlasovalo 207 poslancov, proti bolo 141.

2.2.2 Záverečné rokovania v Národnom zhromaždení

Dňa 17. marca 1886 pokračovala Poslanecká snemovňa v čiastkovej rozprave o návrhu municipálneho zákona. Kým vo všeobecnej rozprave sa diskutovalo o návrhu ako o celku, teraz v čiastkovej, bola otvorená diskusia o jednotlivých častiach návrhu. Toto teda bola odborná diskusia, kým všeobecná rozprava mala politickú povahu. Čiastková rozprava trvala až do 31. marca 1886 a zahŕňala celkovo 12 zasadnutí Poslaneckej snemovne. Napriek tomu ju možno považovať za pomerne rýchlu.

Väčšina poslaneckých návrhov podaných v tejto fáze rozpravy nebola namierená na zmenu formulácie niektorého ustanovenia.

³⁸ Képviseleőházi Napló IX. zv., str.371 – 374.

³⁹ Diskusia o návrhu ako o celku.

⁴⁰ Od 1. marca 1886 do 15. marca 1886.

⁴¹ Vis inertiae bolo zrušené už roku 1870, teraz sa dostalo znovu na program rokovania.

Opozícia s snažila zopakovať aj v tejto fáze svoje námietky proti reforme ako celku. Bolo už viac menej jasné, že napriek nejednotnosti vládnej väčšiny, táto dokáže schváliť predkladaný text a rokovania v Panskej snemovni následne budú už len kozmetickou úpravou. Preto opozícia v čiastkovej rozprave opakovala – často provokatívne – svoje námietky z všeobecnej rozpravy, čo dalo vzniknúť niektorým čiastkovým ústupkom zo strany predkladateľa. Tie však už nemali podstatnejší vplyv na definitívne znenie vo finále prijatého zákona.

Prvou pripomienkou v tejto fáze bol návrh na zmenu teritoriálneho usporiadania municípií. Návrh sa opieral o to, že v Uhorsku existovalo v tom čase 62 verejných municípií, s nerovnomernou rozlohou, čo mohlo a často aj spôsobovalo problémy pri ich efektívnom spravovaní. Návrh teda smeroval k požiadavke znížiť počet municípií zo 62 na 50, aby sa zefektívnila miestna správa krajiny⁴². Predseda vlády túto iniciatívu rozhodne odmietol.

Pomerne veľkú diskusiu vyvolal § 10 návrhu zákona, ktorý umožňoval vláde rozhodnutia municipálnych orgánov. Návrh zákona tiež obsahoval ustanovenie, podľa ktorého vláda by mala dostať právo „vo veciach verejného záujmu“ sama rozhodnúť vo veci, ak by prejednanie veci v municípiu „neviedlo dostatočne k cieľu“. Opozícia takúto formuláciu považovala za nešťastnú, keďže návrh zákona presne nedefinoval, čo sa má považovať za vec verejného záujmu⁴³. Po dlhej rozprave sa napokon podarilo prijať stanovisko, podľa ktorého každý orgán výkonnej moci (bez ohľadu na to, či ide o orgán samosprávy, alebo miestny orgán štátnej správy) je povinný vykonať nariadenie vlády. Preto výkon rozhodnutí vlády nie je determinovaný verejným záujmom, ale výkonom právnych noriem⁴⁴. Toto stanovisko neskôr akceptoval aj predseda vlády a bolo prijaté aj verejným hlasovaním Poslaneckej snemovne.

Teoretický spor vypukol ohľadom ustanovenia § 11 návrhu zákona, ktorý pojednával o práve vydávať štatúty. Vládni poslanci zamietli návrh opozície, ktorá navrhovala rozšíriť schvaľovaciu právomoc ministerstva vnútra. Problém, ktorý tu však vypukol, sa týkal návrhu opozície na čo najskoršie zriadenie správneho súdu. Siahodlhá debata sa týkala historicko teoretických východísk existencie správneho súdnictva v Uhorsku a koncepcie, ktorá by sa mala použiť za vzor pri jeho prípadnom zavedení. Koloman Tisza napokon

⁴² Képviseleőházi Napló X. zv., str. 151 – 152.

⁴³ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 157.

⁴⁴ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 164 – 165.

zotrval na svojom stanovisku z roku 1870, že v danej situácií by koncept správneho súdництва výrazne narušil výkon vládnej moci.

Rovnako prudká diskusia vypukla vo veci virilizmu. Opozícia navrhovala jeho zrušenie⁴⁵. Predseda vlády uznal, že „z teoretického hľadiska“ je to zlý inštitút, na druhej strane ho považoval z praktického hľadiska za prospešný a žiadúci⁴⁶.

Dalo sa očakávať, že aj v čiastkovej rozprave bude otvorená otázka právomocí hlavného župana. Napokon sa stala predmetom až troch rokovacích dní. Opozícia počas nich podrobila tvrdej kritike spôsob vládnutia Tiszovho kabinetu. Opozícia považovala rozšírenie právomocí hlavného župana za nástroj vlády na upevnenie si vlastnej moci⁴⁷. Rozšírenie právomocí hlavného župana preto odporuje historickej praxi a duchu Corpus Iuris Hungarici. Tiszova odpoveď je prejavom politiky, ktorú sa snažil presadzovať: „Áno, chcem posilniť moc vlády, chcem, aby moc Uhorského štátu siahala až do najodľahlejších častí krajiny.“⁴⁸

Vládna väčšina námietky opozície väčšinou svojich hlasov zmietla, čo napokon viedlo k schváleniu návrhu zákona v znení, ako ho pripravil na rokovanie parlamentu Administratívny výbor.

Panská snemovňa sa návrhom zákona zaoberala na svojich zasadnutiach dňa 18. a 19. mája 1886. Vo všeobecnej rozprave o návrhu ako o celku, ktorá sa konala na zasadnutí dňa 18. mája⁴⁹, odznelo viacero pripomienok, ktoré vo svojej podstate neboli odborného charakteru, týkali sa historickej podstaty existencie župného systému a vyzdvihovali, resp. kritizovali potrebu jeho zmeny.

V čiastkovej rozprave o konkrétnych ustanoveniach zákona, ktorá sa konala na druhý deň⁵⁰ boli najväčšími pripomienkami členov snemovne:

- obava, či zamýšľanou reformou nezačína proces úplnej likvidácie miestnej správy
- otázka právomocí hlavného župana a jeho zodpovednosti pri vymenúvaní, resp. navrhovaní kandidátov na miesta municipálnych úradníkov

⁴⁵ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 188 – 189.

⁴⁶ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 190

⁴⁷ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 269 -270.

⁴⁸ Képviseleőházi Napló X. zv., str. 288.

⁴⁹ Főrendiházi Napló, II. zv., str. 153 – 179.

⁵⁰ Főrendiházi Napló, II. zv., str. 180 - 194.

- otázka odmeňovania hlavného župana a municipálnych úradníkov za výkon ich právomocí.

Predsedovi vlády sa podarilo rozptýliť obavy členov Panskej snemovne. Výsledný text bol schválený iba s kozmetickými úpravami oproti textu prijatému Poslaneckou snemovňou. Na nasledujúcom zasadnutí dňa 20. mája 1886 bol schvaľovaný návrh zákonného článku o obciach a zákonného článku o disciplinárnom konaní proti municipálnym úradníkom⁵¹, ktoré na zákonný článok o municípiách bezprostredne nadväzovali.

Zákonný článok 21/1886 podpísal panovník dňa 27. júna 1886, v Uhorskej Zbierke zákonov bol publikovaný 8. júla 1886. Právna norma nadobudla účinnosť dňa 15. augusta 1886 a nahradila zák. čl. 42/1870 o organizácií verejných municípií. Na Slovensku zákon platil do 1. januára 1923, kedy u nás vstúpila do platnosti nová norma⁵², v Uhorsku a neskôr v medzivojnovom Maďarsku platil až do r. 1929⁵³.

⁵¹ Főrendiházi Napló, II. zv., str. 195 - 203.

⁵² Zákon č. 126/1920 Zb. z. a n.

⁵³ Bol nahradený zák. čl. 30/1929 o organizácií verejnej správy, ktorý však prevzal jeho základné ustanovenia a upravil ich potrebám administratívy Horthyovského režimu.

3 Municipalizmus v praxi Abova a Turne

3.1 Zákonný článok 42/1870 a jeho aplikačná prax

3.1.1 Ústredné orgány verejného municipia

Účinnosť zákonného článku 42/1870 bola odložená. Bolo potrebné najprv „navyknúť“ verejné municipiá na úpravu dovtedy neznámych inštitútov, akým bol napr. virilizmus v miestnej správe a až následne požadovať ich bezchybnú realizáciu. Preto zákon vstúpil do platnosti až 1. januára 1872. Na tomto mieste treba spomenúť, že Abovské a Turnianske verejné municipium boli zjednotené v roku 1882. Vzhľadom na to, že zák. čl. 42/1870 bol v roku 1886 nahradený zákonným čl. 21/1886, vznikla tu paradoxná situácia – zjednotené verejné municipium muselo prejsť ešte jednou dôkladnou reformou a jeho organizačná štruktúra, ktorá sa začala budovať podľa zákona č. 42/1870 bola dobudovaná podľa nového zákona.

Zákon č. 42/1870 uviedol do praxe pojem verejné municipiá a mestá s municipálnym právom. V oboch prípadoch to boli rovnoznačné jednotky miestnej správy krajiny. Verejné municipium bolo nové označenie pre bývalú župu, mestá s municipálnym právom boli pred prijatím normy označované ako slobodné kráľovské mestá⁵⁴. Zákon vyhlásil za samostatné verejné municipiá aj Abov a Turňu, slobodné kráľovské mesto Košice sa stalo mestom s municipálnym právom. Ich hlavnou úlohou bol výkon samosprávy a sprostredkovanie štátnej administratívy.

Právomoci verejných municipií vykonávali municipálne výbory. Polovicu ich členov tvorili volení členovia, polovicu virilisti. Časť municipálnych úradníkov bola volená priamo municipálnymi výbormi. Verejné municipiá už predtým stratili takmer všetky súdne právomoci.

Na čele verejného municipia i mesta s municipálnym právom stál hlavný župan. Podľa ustanovení zák. čl. 42/1870 nemohla tá istá osoba stáť súčasne na čele verejného municipia i municipálneho mesta ležiaceho na jeho území. Nič jej však nebránilo zastávať v tej

⁵⁴ Označenie „slobodné kráľovské mesto“ zákon nezrušil, do budúca sa však zachovalo už iba ako čestný titul. Mestá, ktoré tento prídomek mali právo používať sa stali rovnými municipiám, stratili však bývalú autonómiu. Nakoľko mesto s municipálnym právom bolo postavené na roveň verejnemu municipiu, malo aj rovnaké právne postavenie, jeho správa podliehala kontrole zo strany ústrednej moci.

istej dobe úrad hlavného župana vo viacerých mestách s municipálnym právom. Hlavného župana vymenúval a odvolával panovník na návrh ministra vnútra⁵⁵. Hlavný župan ako zástupca centrálnej moci mal dozerieť na výkon samosprávnych úloh verejného municípa s osobitným dôrazom na kontrolu dodržiavania štátnych záujmov na miestnej úrovni. Kompetencie hlavného župana vymenúval § 53 zákona o verejných municípiách. V zmysle uvedeného ustanovenia hlavný župan:

- vždy pred riadnym zasadnutím municipálneho výboru zvolal tzv. dožadovaciu stolicu⁵⁶, ktorej sa okrem neho zúčastnil podžupan, župný hlavný notár, župný právny zástupca a podpredsedovia stáleho výboru;
- aspoň raz ročne osobne skontroloval výkon úradných povinností úradníkov verejného municípa;
- vždy, keď to považoval za potrebné mohol nazrieť do vládnych nariadení a ostatných podaní doručených na podžupanský úrad;
- mal právo začať vyšetrovanie proti úradníkom, ktorí si neplnili svoje povinnosti alebo sa dopustili prečinu a takýmto úradníkom mohol do ukončenia vyšetrovania pozastaviť výkon funkcie⁵⁷;
- na miesta úradníkov, ktorým bol pozastavený výkon funkcie⁵⁸ mohol dočasne menovať iné osoby;
- mal právo navrhovať kandidátov na úradníkov pri miestnych voľbách;
- doživotne vymenúval župného archivára a podľa potreby aj čestných úradníkov župy;
- po vypočutí mienky podžupana vymenoval župného policajného komisára, župného hospodára ako aj celý župný pomocný a manipulačný personál;
- vykonával ďalšie práva, ktorými ho poveril zákon⁵⁹.

Hlavný župan bol predsedom väčšiny župných výborov a komisií. Vyplývalo to z jeho postavenia vládneho úradníka. Medzi najdôležitejšie výbory riadené hlavným županom na Above a v Turni patrili:

⁵⁵ SARLÓS, B.: *Közigazgatás és hatalmpolitika a dualizmus rendszerében*. Budapest, 1976. str. 85-87.; KAJTÁR I.: *Magyar városi önkormányzatok (1848-1918)*. Budapest, 1992. str. 75-76.; PULSZKY, F.: *A közigazgatási reformok*. In: *Magyar Közigazgatás 1885*. nov. 26.

⁵⁶ Ktorej úlohou bola príprava riadneho zasadania municipálneho výboru.

⁵⁷ Výkon funkcie podžupana mohol pozastaviť len so súhlasom ministra vnútra.

⁵⁸ S výnimkou podžupana.

⁵⁹ Máme na mysli predovšetkým zák. čl. 42/1870, ale nie bezvýhradne.

- verejnosprávny výbor, ktorý bol najdôležitejším kolektívnym orgánom každého verejného municípa. Pod vedením hlavného župana vykonával predovšetkým sprostredkovaciu úlohu medzi vládou a samosprávou.

- disciplinárna komisia – vznikala fakultatívne, ak o jej vzniku rozhodol hlavný župan. Úlohou komisie bolo pod vedením hlavného župana rozhodovať o disciplinárnych previneniach municipálnych úradníkov⁶⁰.

- superarbitračný výbor – pod vedením hlavného župana vykonával kontrolné lekárske prehliadky vojakov⁶¹.

Nasledujúca tabuľka je prehľadom mien hlavných županov Abovskej i Turnianskej župy v rokoch 1870 – 1882:

Abovská župa	Turnianska župa
Albert Bárczay (1867 – 1871) – hlavno – županský miestodržiteľ	Pavol Király Szathmáry (1867 – 1872) – hlavný župan
Albert Bárczay (1871 – 1877) – hlavný župan ⁶²	Ján Bárczay (1872 – 75) – hlavný župan ⁶³
Imrich Darvas (1877 – 1881) – hlavný župan	Albert Bárczay (1875 – 1877) – hlavný župan ⁶⁴
	Imrich Darvas (1877 – 1881) – hlavný župan ⁶⁵

⁶⁰ Vznikla iba v Turni, na Above je neznáma.

⁶¹ Je známy len z územia Abova.

⁶² Minister vnútra vo vymenovacej listine zo dňa 21. 12. 1871 odvolal z funkcie hlavného župana Emanuela Péchyho, o ktorom je však známe, že sa vzdal výkonu tejto funkcie už r. 1867. V jeho mene vykonával Bárczay právomoci hlavného župana už predtým v postavení hlavnožupanského miestodržiteľa. K vymenovacej listine: *ŠAKE AŽ II*, kr. 59, 529.

⁶³ Je známy len z vymenovacej listiny Alberta Bárczayho, ktorej prílohou je ďakovný list nového hlavného župana. Z tohto listu vyplýva, že nový prvý muž Turne zamýšľa v čo najkratšom možnom čase prevziať úrad od svojho predchodcu, za ktorého označuje práve Jána Bárczayho.

⁶⁴ Nový turniansky hlavný župan bezprostredne po svojom vymenovaní napísal pozdravný list svojej novej župe, ktorý sa zachoval pod číslom *ŠAKE TŽ II*, kr. 66, 261.

⁶⁵ Funkciu hlavného župana samostatného Turnianskeho verejného municípa vykonával v skutočnosti až do začiatku roku 1882, kedy došlo k zjednoteniu oboch verejných municípií.

Tabuľka vypovedá jasne o praxi zavedenej r. 1875, ktorou boli de facto obe verejné municípiá mlčky zjednotené. O skutočnom zjednotení ešte však nemožno hovoriť. Obe verejné municípiá vystupovali naďalej samostatne, mali vlastné úradnícke zbory, fungovali ako akási „personálna únia“ na miestnej úrovni.

Dátumom 1875 sú datované viaceré významné dokumenty Turnianskeho verejného municípia. Prvý z nich je vymenovací dekrét ministra vnútra z 21. januára 1875, ktorým menuje do úradu hlavného župana Alberta Bárczayho⁶⁶. Listina sa nezachovala v turnianskych archíviáliách, možno ju dohľadať len v archívnom fonde Abovskej župy, čo ju však robí pozoruhodnou je fakt, že je jediným dokumentom, v ktorom sa spomína aj predchodca Alberta Bárczayho v úrade hlavného župana Turne. Vzhľadom na vtedajšiu prax, ide pravdepodobne o jeho vlastného otca.

Z hľadiska nášho výskumu kľúčovým sa však zdá list ministra vnútra zo dňa 18. 1. 1875 adresovaný Albertovi Bárczaymu⁶⁷. Dokument obsahuje pomerne kategorický príkaz ministra na zaslanie výkazov daňových nedoplatkov za tretí a štvrtý kvartál bežného roka. Dôležitejšie než obsah je však samotné označenie adresáta. List je adresovaný hlavnému županovi *Abovska – Turnianskej župy a Košíc*. Z archívnych dokumentov jasne vyplýva, že za hlavného župana municipálneho mesta Košice bol Bárczay menovaný už 11. januára⁶⁸. Za hlavného župana Turne ho však vymenovali až 3 dni po odoslaní uvedeného listu, teda až 21. januára 1875. Bárczay sa takto netradične dozvedel o svojom vymenovaní skôr ako obdržal samotný vymenovací dekrét. Osobitnú pozornosť si zasluhuje aj označenie jeho municípií. Vôbec po prvýkrát od r. 1860 sa tu stretávame s označením „Abovska – Turnianska župa“. Vo svetle dnešných poznatkov o nebyvalom odpore Turne voči zjednoteniu žúp v r. 1882 pôsobí neobvyklý pokoj turnianskej verejnosti, s akým prijala tento list pomerne zvláštno. Po smrti Alberta Bárczayho 17. apríla 1877⁶⁹ je za hlavného župana oboch municípií a Košíc vymenovaný Imrich Darvas⁷⁰.

⁶⁶ ŠAKE AŽ II, kr. 30, 12/b.

⁶⁷ ŠAKE AŽ II, kr. 30, 12.

⁶⁸ ŠAKE AŽ II, kr. 30, 8.

⁶⁹ ŠAKE AŽ II, kr. 69, 3.

⁷⁰ SZIKLAY, J. – BOROVSZKY, S.: *Magyarország vármegyéi és városai. I. kötet: Abaúj – Torna vármegye és Kassa*. Miskolc 2000, str. 531. Tiež ŠAKE AŽ II, kr. 69, 88. ŠTENPIEN, E.: *Zákonný článok č. 42/1870 v praxi Abovskej a Turnianskej župy*. In: K 75. narodeninám profesora Hubenáka. Banská Bystrica 2004, str. 154-164.

V zmysle zákonného článku 42/1870 sa najvýznamnejším orgánom municípie stal *župný municipálny výbor*. Tento zborový orgán vykonával všetky právomoci municípie, teda vydával právne normy nižšej právnej sily platné len na jeho území (štatúty), volil župných úradníkov, rozhodoval vo všetkých otázkach týkajúcich sa municípie a pod.. Právna úprava jeho zloženia nemá v uhorských dejinách obdoby. Polovicu jeho členov tvorili osoby, ktorí platili v mieste svojho pobytu najvyššiu miestnu daň – virilisti. Druhá polovica členov bola volená na obdobie 6 rokov⁷¹. Členom municipálneho výboru⁷² sa nesmela stať:

- osoba, ktorá nevedela čítať a písať⁷³;
- osoba, ktorá nemala na území verejného municípie majetok po dobu aspoň 2 rokov, alebo ktorá tam v takej istej lehote nemala bydlisko alebo tam neplatila daň;
- osoba, ktorá mala v nájme majetok verejného municípie alebo s ním bola v inom účtovnom vzťahu⁷⁴.

Podľa dochovaných archívnych dokumentov mal municipálny výbor Abova pozostávať zo 145 volených členov, rovnakého počtu virilistov a 14 úradníkov⁷⁵. Naproti tomu zloženie výboru Turnianskeho verejného municípie sa rekonštruje len veľmi ťažko. Predovšetkým sa nedochovali údaje o počte členov výboru ex offio. Výkazy virilistov hovoria o 70 členoch zboru. Ak bola dodržaná litera zákona a počet volených členov sa minimálne rovnal počtu virilistov, potom mala mať Turňa minimálne 140-členný výbor, čo by však s ohľadom na jej veľkosť bolo obtiažne dodržať. Keďže sa nezachovali ani zoznamy úradníkov Turne, nie je možné ani len odhadnúť počet členov jej municipálneho výboru.

Municipálny výbor vykonával celú kompetenciu verejného municípie. Tú tvorili tieto úlohy:

- samostatné rozhodovanie vo vlastných veciach;
- prijímanie a vydávanie vlastných nariadení (štatútov);
- výkon svojich nariadení a štatútov vlastnými úradníkmi;

⁷¹ Po konštituovaní výboru spomedzi nich polovica vybraná na základe žrebovania odstúpila už po uplynutí 3 rokov, druhá polovica až po skončení riadneho volebného obdobia. Ďalej odstupovala iba tá polovica volených členov, ktorej práve uplynulo 6-ročné volebné obdobie. Riešenie nie je náhodou podobné vyššie spomínanému reformnému návrhu Nitrianskej stolice.

⁷² Ani voleným, ale ani virilistom.

⁷³ Prax verejných municípií si čoskoro vynútila doplnenie, že má ísť o neznalosť čítať a písať v rokovačom jazyku výboru.

⁷⁴ § 20. zák. čl. 42/1870.

⁷⁵ ŠAKE AŽ II, kr. 82, 770.

- voľba vlastných úradníkov;
- určenie nákladov potrebných na výkon samosprávy a verejnej správy a ich pokrytie;
- priamy kontakt s vládou

Osobitnú právomoc municipálneho výboru tvorili tieto úlohy:

- mal vo forme štatútov rozhodovať o tých miestnych záležitostiach, o ktorých predtým nerozhodoval;
- mal určovať hranice slúžnovských a volebných obvodov;
- vytyčoval smerovanie verejných ciest a staral sa o ich výstavbu, rozhodoval o stavbe verejných budov a nariaďoval výkon verejných prác;
- rozhodoval o majetkových záležitostiach verejného municípiá;
- volil na obdobie 6 rokov municipálnych úradníkov⁷⁶;
- podávanie sťažností vláde, ak podľa jeho názoru niektoré nariadenie vlády odporovalo zákonu alebo municipálnym záujmom;
- mohol zamietnuť vykonávať odvody nováčikov ako aj výber daní, a to aj vtedy, ak s tým nesúhlasil parlament.

Riadne zasadnutie municipálneho výboru sa konalo v zmysle zákona aspoň dvakrát ročne pod predsedníctvom hlavného župana. V prípade neodkladných dôležitých záležitostí, ktoré bolo potrebné rozhodnúť medzi riadnymi zasadnutiami, vykonával jeho právomoci tzv. *stály výbor*. Stály výbor Turne okrem naznačenej právomoci mal na starosť tiež prípravu riadnych zasadnutí municipálneho výboru. Stály výbor zasadal nepretržite. Nakoľko zákon túto otázku nechával na rozhodnutie samotných municípií, tie o členstve rozhodli vo svojich štatútoch. Stále členstvo vo výbore nepoznali ani na Above ani v Turni. Členovia stáleho výboru boli volení ad hoc. Turniansky župný štatút upravil volebné obdobie členov stáleho výboru na 3 roky. Abovská župa podobnú úpravu nepoznala. Počet členov stáleho výboru je známy len z Abova. V zmysle Abovského štatútu stály výbor župy mal 60 členov⁷⁷. Materiály stáleho výboru Turne sa nezachovali.

⁷⁶ Okrem župného archívára a jeho pomocného personálu, ktorý bol vymenúvaný hlavným županom doživotne.

⁷⁷ ŠAKE AŽ II, kr. 59, 564.

3.1.2 Výbory a komisie

V oboch verejných municípiách okrem menovaných výborov jestvovalo aj množstvo odborných komisií a výborov. Je pozoruhodné, že najmenšie uhorské verejné municípium – Turňa – vykazuje oveľa väčší počet týchto orgánov ako omnoho väčší Abov. Nasledujúca tabuľka je prehľadom týchto výborov:

Abovská župa	Turnianska župa
1. Verejnosprávny výbor 2. Overovací výbor 3. Ústredný výbor 4. Župná ústredná komisia pre výpomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami 5. Hlavná obvodová komisia v Abovskej župe pre zdoľvanie zvieracej nákazy 6. Skúšobná komisia pre obvodných a obecných notárov 7. Výbor pre župnú reorganizáciu podľa zák. čl. 42/1870 8. Zdravotnícky výbor 9. Disciplinárna komisia 10. Odvodová komisia 11. Superarbitračný výbor	1. Verejnosprávny výbor 2. Overovací výbor 3. Ústredný výbor 4. Komisia pre výpomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami 5. Komisia pre zdoľvanie zvieracej nákazy 6. Skúšobná komisia pre obvodných a obecných notárov 7. Delegácia pre župnú reorganizáciu podľa zák. čl. 42/1870 8. Zdravotnícky výbor 9. Disciplinárna komisia 10. Odvodová komisia 11. Dopravné oddelenie municipálneho výboru 12. Župná štatistická komisia 13. Komisia pre podporu bojovníkov v Bosne 14. Komisia pre cholеровú nákazu 15. Komisia pre chov koní 16. Komisia pre pestovanie stromov 17. Posudzovací výbor

Ako vyplýva z tabuľky 10 výborov pôsobilo v oboch verejných municípiách. Turnianska Komisia pre výpomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami a Komisia pere zdoľvanie zvieracej nákazy sa svojimi kompetenciami zhodujú Župnou ústrednou komisiou pre výpomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami a Hlavnou obvodovou komisiou v Abovskej župe pre zdoľvanie zvieracej nákazy, ktoré boli kreované na Above. Len na Above vznikol Superarbitračný výbor. Disciplinárna komisia

Abovskému verejného municípiu existovala len na papieri. V praxi nemusela riešiť žiadnu kauzu.

Najvýznamnejší z výborov bol *verejnosprávny výbor*, založený na základe zák. čl. 6/1876. Na čele výboru stál hlavný župan, v prípade jeho zaneprázdnenia alebo neprítomnosti ho zastupoval podžupan. Zapisovateľom výboru bol župný hlavný notár, ktorého mohol zastupovať poverený podnotár. Podnotár mohol župný hlavný notár kedykoľvek poveriť aj pomocnými prácami, ktoré inak spadali do jeho kompetencie. Podnotár nemal hlasovacie právo vo výbore, a to ani vtedy, keď zastupoval hlavného notára. Členmi verejnosprávneho výboru boli: hlavný župan vo funkcií predsedu; podžupan; župný hlavný notár; župný právny zástupca; predseda sirotskej stolice⁷⁸; hlavný lekár; predseda župnej pobočky štátneho stavebného úradu; školský komisár; riaditeľ poštového a telegrafného okrsku; 10 na tento účel zvolených členov municipálneho výboru⁷⁹.

Právomoc výboru bola veľmi široká. V zásade ju možno rozdeliť na 3 okruhy:

- administratívne veci, ktoré podľa zákona patrili do jeho kompetencie;
- disciplinárne konania voči župným úradníkom a odvolacie konania voči disciplinárnym rozhodnutiam nižšieho stupňa v zákonom určených prípadoch;
- sprostredkovanie styku medzi municípiom a vládou⁸⁰.

V oblasti všeobecnej správy bolo úlohou výboru udržiavať činnosť všetkých nižších administratívnych stupňov verejného municípiu „v súlade“. Kompetencia municipálneho výboru bola nedotknutá.

Riadne zasadnutia verejnosprávneho výboru sa konali vždy prvého v mesiaci. Výbor rozdelil úlohy, na výkon ktorých bola potrebná spolupráca viacerých podriadených municipálnych jednotiek, nižším jednotkám miestnej správy v súlade s platnými zákonmi, nariadeniami vlády, štatútmi a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi. Pri rozdeľovaní úloh vždy bral ohľad na úlohy jednotlivých orgánov miestnej správy. Predsedovia jednotlivých správnych orgánov na riadnom mesačnom zasadnutí výboru informovali o stave výkonu im zverených úloh.

⁷⁸ Ak sirotská stolica nemala predsedu, vo verejnosprávnom výbore sa zúčastnil jej člen zvolený municipálnym výborom ad hoc.

⁷⁹ § 1 zák. čl. 6/1876.

⁸⁰ Výbor bol na Above i v Turni zriadený okamžite po vstupe zákona do platnosti. *ŠAKE AŽ II*, kr. 31, 103, *ŠAKE TŽ II*, kr. 17, 30.

Rozhodnutia verejnosprávneho výboru boli záväzné pre všetky (samosprávne a dokonca i štátne) orgány, ktoré mali účasť na výkone verejnej správy vo verejnom municípiu. Členovia verejnosprávneho výboru, ktorí v ňom zastupovali tieto orgány však mali právo podať odvolanie proti rozhodnutiam výboru, ktoré podľa nich odporovali zákonu alebo ich považovali za škodlivé z hľadiska výkonu správy⁸¹. Odvolanie museli v takomto prípade podať príslušnému ministerstvu v lehote do 24 hodín. Ak napadnuté rozhodnutie minister do 14 dní schválil, alebo sa k nemu v rovnakej lehote nevyjadril, stalo sa bezpodmienečne vykonateľným⁸².

V disciplinárnych záležitostiach výbor rozhodoval v prvom stupni o disciplinárnych previneniach úradníkov vlastného verejného municípia. V druhom stupni bol príslušný prejednávať odvolania voči disciplinárnym rozhodnutiam štátnych, municipálnych alebo obecných úradov, ktoré patrili do jeho územnej právomoci. Odvolanie mohol podať ktorýkoľvek účastník prvostupňového konania. Odvolanie proti rozhodnutiu výboru mal právo podávať hlavný župan, rozhodoval o ňom príslušný minister. Ak druhostupňové konanie inicioval príslušný minister, vyžadovalo sa, aby výbor o jeho výsledku podal ministromi hlásenie, a to aj vtedy, ak sa napokon odvolacie konanie neuskutočnilo.

Verejnosprávny výbor sám vykonával vyhlášky jednotlivých ministrov, alebo dozeral na ich výkon inými orgánmi verejného municípia. Ak výkon ministerských vyhlášok patril do právomoci výboru, boli doručované priamo jemu a obálku otváral predseda výboru⁸³. Ak predseda výboru dospel k názoru, že výkon doručenej vyhlášky nepatrí do právomoci výboru, upozornil na to príslušného ministra. Musel však konať tak, aby výbor vyhlášku okamžite vykonal, ak minister do 14 dní na upozornenie neodpovie, alebo na výkone svojej vyhlášky bude trvať.

Verejnosprávny výbor vykonával a dozeral na výkon štatútov a rozhodnutí municipálneho výboru. Ak niektoré rozhodnutie municipálneho výboru považoval verejnosprávny výbor za protizákonné a vec nebola s úrnu, mohol pred jeho vykonaním podať municipálnemu výboru podnet. Ak vec nezniesla odklad a verejnosprávny výbor rozhodnutie municipálneho výboru

⁸¹ Rovnaké právo mal aj hlavný župan.

⁸² Podrobnejšie ŠTENPIEN, E.: *Praktická realizácia ustanovení municipálneho zákona z r. 1870 na Above a v Turni*. In: Historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Košice 2004, str. 106-117.

⁸³ V prípade jeho zaneprázdnenosti podpredseda.

považoval za protizákonné, verejnosprávny výbor podal návrh príslušnému ministrovi a konal podľa jeho inštrukcií. V takomto prípade bol verejnosprávny výbor povinný podať o veci hlásenie na najbližšom zasadnutí municipiálneho výboru.

Verejnosprávny výbor vznikol na Above, v Turni, ale aj vo všetkých ostatných uhorských verejných municipiáciách a bol najdôležitejším z výborov verejných municipií⁸⁴.

Druhým najvýznamnejším odborným výborom oboch municipií bol *ústredný výbor*, ktorého úlohou bolo vybavovať veci súvisiace s voľbami do celoštátneho parlamentu. Jeho predsedom bol podžupan, členovia reprezentovali župné volebné okrsky a obce. Výbor bol v neustálom priamom styku s Ministerstvom vnútra. Výbor organizoval a riadil celoštátne voľby tak, aby prebehli najneskôr 4 týždne pred prvým zasadnutím parlamentu. Pre účely súpisu voličov vysielal osobitnú 3-člennú komisiu. Jeho úlohou bola organizácia volieb a dozor nad ich priebehom počas volebného dňa. Počas samotných volieb ustanovoval okrskové volebné komisie, ktorých členmi boli predseda, zapisovateľ a v prípade potreby aj ich zástupcovia. Zasadnutia ústredného výboru boli verejné⁸⁵.

Pri tvorbe municipiálneho výboru zohrával mimoriadne významnú úlohu *overovací výbor*, ktorého hlavnou úlohou bol súpis virilných členov tohto výboru uskutočňovaný vždy v závere roka po vyžiadaní výkazov splatených daní. Piatí členovia overovacieho výboru boli volení na obdobie 1 roka, ďalší štyria (predseda a traja členovia) boli menovaní hlavným županom na rovnaké funkčné obdobie. Výbor sa schádzal vo vopred určených dňoch na verejných zasadnutiach. Vypracované zoznamy virilistov predkladal na schválenie plénu municipiálneho výboru. Výbor vznikol v oboch nami skúmaných verejných municipiáciách a jeho úlohou sa stalo vykonávanie súpisu virilistov a tým rozhodovanie o ich volebnom práve⁸⁶.

*Župná ústredná komisia pre výpomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami*⁸⁷ vznikla v oboch nami skúmaných verejných municipiáciách po prvýkrát už r. 1863 v čase veľkého sucha. V zmysle výnosu Uhorskej miestodržiteľskej rady č. 60581 zo dňa 2. augusta

⁸⁴ K verejnosprávnym výborom Abova a Turne *ŠAKE AŽ II.*, kr. 31., 103; *ŠAKE TŽ II.*, kr. 17., 30.

⁸⁵ Výbory sa vo svojej činnosti riadili zákonnými článkami 5/1848 a 33/1874. Zachované archívne písomnosti ústredných výborov oboch žúp sú nesmierne vzácne. Ide o zápisnice z ich zasadnutí. *ŠAKE AŽ II.*, kr. 77 – 78, tiež *ŠAKE TŽ II.*, kr. 33 – 34.

⁸⁶ *ŠAKE AŽ II.*, kr. 74 – 75, tiež *ŠAKE TŽ II.*, kr. 103, 1016.

⁸⁷ V Turnianskej župe známa pod pozmeneným menom.

1863 mala vzniknúť pod predsedníctvom županského miestodržiteľa ústredná komisia na pomoc obyvateľstvu postihnutému suchom. Členmi komisie mali byť najvýznamnejší majitelia pozemkov, obchodníci, živnostníci, cirkvi a zástupcovia úradníkov z územia župy. Komisia mala sama rozhodnúť o tom, či si zriadi v obciach svoje vlastné podvýbory.

Úlohou komisie bol výber finančných a naturálnych darov. Následne vytvorila fond, z ktorého mohla poskytnúť pomoc osobám postihnutým živelnými pohromami zodpovedajúcu výške zistených škôd, alebo mohla postihnutým osobám povoliť odloženie daňovej povinnosti⁸⁸. Županský miestodržiteľ Jozef Lánczy preto s ohľadom na uvedenú skutočnosť menoval členov komisie z radov župných úradníkov, ale aj z radov najvýznamnejších župných osobností⁸⁹. Prvá komisia pre pomoc obyvateľstvu postihnutému živelnými pohromami vykonávala svoju činnosť na Above v rokoch 1863 – 1865. Archívne údaje sa v podstate zhodujú s literatúrou. Podľa nich bolo spísaných 2076 osôb postihnutých živelnou pohromou, ktorí si vlastnými silami nedokázali pomôcť. Postihnutým bola poskytnutá pomoc v celkovej hodnote 143 232 forintov. Z toho 28 000 forintov vyplatila v hotovosti, ďalej poskytla postihnutým 8888 meríc raži, 3000 meríc kukurice, 8099 meríc jačmeňa a 12 443 meríc ovsu⁹⁰.

Po prijatí zákonného článku 42/1870 bola komisia na Above opätovne založená na základe rozhodnutia municipálneho výboru zo dňa 6. októbra 1879. Svoju činnosť vykonávala do roku 1881. Predsedom komisie bol podžupan Ladislav Komáromy. Ďalšími členmi sa stali 4 členovia municipálneho výboru, jeden zástupca verejného municipia, 3 slúžni a župný hlavný podnotár. Úlohou komisie bola všemožná – finančná i naturálna – výpomoc obyvateľstvu postihnutému suchom. Postihnutým sa snažila pomáhať najmä dodávkami obilia a všemožným uspokojovaním ich potrieb. Často organizovala tzv. práce chudoby, ktorými si postihnuté osoby mohli sami odpracovať poskytnutú pomoc⁹¹. O činnosti Turnianskej komisie sa nám údaje nezachovali⁹².

Jedinou komisiou, ktorá vznikla v oboch župách ešte pred prijatím zákona o verejných municipiách bola *Hlavná obvodová komisia* v

⁸⁸ V rokoch 1861 – 67 bolo pri vyberaní daní využívané štátne donútenie.

⁸⁹ Preto sa stal členom kmisie aj Ján Korponay – župný archivár.

⁹⁰ SZIKLAY, J. – BOROVSZKY, S.: *op. cit.*, str. 531.

⁹¹ Podrobné zápisnice z činnosti komisie na Above z rokov 1879 - 1880, in: *ŠAKE AŽ II*, kr. 79, 83.

⁹² Dochovala sa len jej zakladacia listina, in: *ŠAKE TŽ II*, kr. 106, 3540.

Abovskej župe pre zdoľávanie zvieracej nákazy. Jej založením bolo po prvýkrát dosiahnuté faktické zjednotenie oboch žúp, aj keď len za účelom spoločného postupu proti moru ošípaných. V Turni pôsobila jej podriadená komisia pre zdoľávanie zvieracej nákazy, ktorá spoločne s Abovskou, Košickou a Zemplínskou komisiou tvorila jeden obvod na zdoľávanie zvieracej nákazy. Predsedom komisie bol hlavnožupanský miestodržiteľ Abovskej župy, neskôr verejného municípiá Jozef Lánczy v postavení vrchného komisára. V Turni, na Zemplíne a v Košiciach pôsobili komisie podriadené tej na Above, ich predsedovia požívali titul komisári. Komisie podávali ústrednej komisii hlásenia, tá ich predkladala Uhorskej miestodržiteľskej rade. Členmi Ústrednej komisie boli najvýznamnejšie osobnosti verejného municípiá, lekári a zverolekári. Jej úloha spočívala v organizovaní boja s nákazou. Za tým účelom mala vykonávať nariadenia ústredných orgánov a organizovať a vykonávať príslušné opatrenia všade tam, kde už nákaza vypukla. Ústredná komisia spoločne s jej podriadenými komisiami zanikla po potlačení nákazy r. 1865⁹³. V roku 1875 na Above opäť vypukla epidémia prasacieho moru, tentokrát vak už verejné municípium osobitnú komisiu nezriadilo, nákaza bola potlačená dôsledným dodržiavaním protiepidemických opatrení.

Skúšobná komisia pre obvodných a obecných notárov vznikla na základe zák. čl. 18/1871 o obecnom zriadení vo všetkých uhorských župách. V zmysle tejto úpravy mohli byť zvolení za obecných a obvodných notárov len tie osoby, ktoré úspešne zložili rigoróznú skúšku pred komisiou vyslanou municípiom. Skúška nebola povinná len pre tých notárov, ktorí pred prijatím zákona vykonávali notársku prax aspoň 3 roky. V zmysle nariadenia ministra vnútra č. 29 626 z r. 1872 predmetmi rigoróza boli: organizácia štátnej správy, zákony o reorganizácii obcí, zákon o reorganizácii verejnej správy, zákon o rovnoprávnosti národností, spravovací poriadok obcí, daňové a poplatkové záležitosti, obecné justičné konanie, zákony o školstve, zákony o obrane, zákony o poľnej polícii a zákony o verejných prácach. Predsedom skúšobnej komisie bol podžupan alebo jeho zástupca⁹⁴. Členovia komisie boli volení na obdobie 6 rokov s ohľadom na znalosť jazyka používaného v župe. Pri skúšobnom úkone musel byť prítomný predseda a aspoň 4 členovia komisie.

⁹³ ŠAKE AŽ II, kr. 84 – 85, ŠA TŽ II, kr. 43.

⁹⁴ Teda župný právny zástupca.

Skúšky sa mohol zúčastniť len uhorský štátny občan starší ako 22 rokov. Skúška mala písomnú a ústnu časť⁹⁵.

O *disciplinárnej komisii* toho z Abova veľa nevieme. Zbor musel vzniknúť, nakoľko jeho založenie predpokladal samotný zák. čl. 42/1870. Na druhej strane vieme, že jeho právomoci v plnom rozsahu prevzal čoskoro verejnosprávny výbor. Išlo o právomoc viesť disciplinárne konania voči úradníkom municípie. Vieme len o jedinom pojednávaní disciplinárnej komisie, vedenom v Turni 31. 12. 1875 proti slúžnemu Gabrielovi Soltészovi obvinenému z hazardnej kartovej hry. Svedkovia si však odrazu nedokázali spomenúť na nič, čo by vinu okresného úradníka dokazovalo, samotný Soltész si tiež nedokázal zabezpečiť svedkov obhajoby. Preto bolo pojednávanie odročené a dnešnou terminológiou povedané „zametené pod koberec“⁹⁶.

V zmysle zák. čl. 14/1876 o verejnom zdravotníctve bol vo všetkých uhorských municípiách zriadený *zdravotnícky výbor*, zložený zo župného lekára, okresných lekárov, vrchného vojenského lekára, zverolekára, inžiniera, stavbára a lekárnika. Úlohou výboru bol dozor nad zdravím obyvateľov verejného municípie. V 70. rokoch 19. storočia ohrozovala obyvateľov oboch verejných municípií cholera nákaza, ktorá sa na Above vystupňovala na epidémiu. Zdravotnícky výbor pôsobil na Above i v Turni, na oboch územiach mal spočiatku právo poradného hlasu v zdravotníckych veciach. Predsedu si volil sám spomedzi svojich členov. V prípade epidémie sa výbor menil na epidemickú komisiu, ktorej predsedníctvo preberal podžupan, s oprávnením okamžite prijímať opatrenia na jej zastavenie. Abovský zdravotnícky výbor od roku 1872 zasadal pravidelne každý rok, o činnosti zdravotníckeho výboru Turne máme dosť chabé správy⁹⁷. *Výbor pre župnú reorganizáciu podľa zák. čl. 42/1870*⁹⁸ mal za úlohu pod predsedníctvom hlavného župana vypracovať novú župnú organizačnú štruktúru. Činnosť výboru sa obmedzila na Above len na určenie volebných obvodov⁹⁹, v Turni okrem splnenia tejto úlohy vypracovala aj župný štatút, zvolila prvý municípiálny výbor a určila hranice oboch tradičných turnianskych okresov¹⁰⁰.

⁹⁵ ŠAKE AŽ II, kr. 86 – 87, tiež ŠA TŽ II, zošit č. 100. Turniansky materiál nie je zaradený do krabice.

⁹⁶ ŠAKE TŽ II, kr. 42, dokument je bez čísla.

⁹⁷ Napr. ŠAKE AŽ II, kr. 177, 5717, ŠAKE TŽ II, i. č. 108 – 109.

⁹⁸ V Turni pôsobila tzv. „delegácia“ s rovnakým označením.

⁹⁹ ŠAKE AŽ II, kr. 59, 351.

¹⁰⁰ ŠAKE TŽ II, kr. 42 – 43.

Poslednou komisiou pôsobiacou v oboch nami skúmaných municípiách bola mimoriadne nepopulárna *odvodová komisia*¹⁰¹. V župnom archíve sa dá dohľadať množstvo vyhlášok tejto komisie, ktorými vyhlasovala pátranie po odvedených brancoch. Činnosť komisie na Above doplňoval tzv. *superarbitračný výbor*¹⁰², ktorého úlohou bolo kontrolovanie zdravotného stavu odvedených vojakov. Špeciálnymi odbornými výbormi a komisiami pôsobiacimi len v Turnianskej župe boli:

- dopravné oddelenie municipálneho výboru, do právomoci ktorej patrila stavba a udržiavanie verejných ciest¹⁰³;
- župná štatistická komisia, ktorej úlohou bol zber všetkých dostupných štatistických údajov z územia verejného municípiu pre potreby Štátneho štatistického úradu¹⁰⁴;
- komisia pre podporu bojovníkov v Bosne vyvíjala všemožnú snahu na podporu zranených uhorských bojovníkov v balkánskej vojne r. 1878¹⁰⁵;
- komisia pre cholеровú nákazu bola predchodcom zdravotníckeho výboru župy; vznikla r. 1866 ako prehnaná reakcia na niekoľko ochorení na cholera, ktoré sa v tom čase vyskytli na území župy¹⁰⁶;
- komisia pre chov koní dozerala na kvalitu chovných plemenných staníc koní vo verejnom municípiu a pravidelne oceňovala najlepších jedincov¹⁰⁷;
- komisia pre pestovanie stromov dozerala na zakladanie lesných škôlok na území obcí v obvode verejného municípiu¹⁰⁸;
- posudzovací výbor, ktorý prejednával námietky proti vypracovaným zoznamom virilistov¹⁰⁹.

3.1.3 Magistráti verejného municípiu

Úradníkov verejného municípiu volil municipálny výbor na obdobie 6 rokov, prípadne ich vymenúval hlavný župan. Zák. čl. 42/1870 rozdeľoval úradníkov na 2 skupiny:

¹⁰¹ K jej činnosti sa viaže celý rad archívnych dokumentov. Napr. *ŠAKE AŽ II*, kr. 143, 1407; *ŠAKE TŽ II*, i. č. 115 – 116.

¹⁰² *ŠAKE AŽ II*, kr. 28, 277.

¹⁰³ *ŠAKE TŽ II*, kr. 33, dokument bez čísla.

¹⁰⁴ Je známa jediná jej zápisnica z r. 1881 pod číslom *ŠAKE TŽ II*, i. č. 1203.

¹⁰⁵ Jej jediné 2 zápisnice – *ŠAKE TŽ II*, i. č. 105.

¹⁰⁶ *ŠAKE TŽ II*, kr. 42.

¹⁰⁷ *ŠAKE TŽ*, kr. 43.

¹⁰⁸ *ŠAKE TŽ*, i. č. 113.

¹⁰⁹ Zišiel sa iba raz r. 1877. K tomu *ŠAKE TŽ II*, kr. 91, 1296.

- ústrední úradníci, ktorí boli povinní mať trvalé bydlisko v sídle verejného municípa – patrili sem podžupan, hlavný notár, právny zástupca, predseda a prísediaci sirotskej stolice, pokladník, hlavný lekár, hlavný inžinier, archivár, hlavný účtovník, verejný poručník a zverolekár;

- vonkajší úradníci s povinnosťou trvalého pobytu v sídlach okresov – a to slúžni, okresní lekári, okresný inžinier, okresný účtovník, okresný verejný poručník¹¹⁰.

Všeobecnými podmienkami, ktoré musel kandidát na úradníka spĺňať boli uhorské štátne občianstvo, vek nad 22 rokov, bezúhonnosť. Najvýznamnejším úradníkom verejného municípa bol *podžupan*, ktorý riadil celú administratívu verejného municípa. Do jeho právomoci patrili všetky veci, ktorými ho poveril zákon a municipálny štatút. Po prijatí zák. čl 42/1870 mohli mať verejné municípiá len jedného podžupana, funkcia tzv. druhého podžupana zanikla. Podmienky na vymenovanie podžupana sa zhodovali s vyššie uvedenými všeobecnými podmienkami. V Abovskom verejnom municípiu v období rokov 1870 – 82 vykonávali úrad podžupana v r. 1871 – 75 Imrich Darvas, následne Ladislav Komáromy. V Turni boli podžupanmi v r. 1872 – 73 Gejza Lükő, po ktorom zastával tento úrad až do zjednotenia s Abovom Jozef Koós. Za *župného hlavného notára* mohol byť vymenovaný iba ten bezúhonný uhorský občan starší ako 22 rokov, ktorý ukončil právnické štúdium na niektorej z právnických fakúlt prípadne právnických vysokých škôl v Uhorsku, alebo úspešne zložil skúšku požadovaných teoretických vedomostí, alebo už v minulosti zastával podobný úrad. Kompetencia župného hlavného notára sa nelíšila od právomoci tohto úradníka v období pred r. 1870. Pribudla mu však jedna mimoriadne významná úloha – zastupovanie podžupana v čase jeho neprítomnosti alebo zaneprázdnenosti. Meno hlavného notára Abova sa nám v archívnych materiáloch nepodarilo vypátrať. V Turni pôsobili po sebe dvaja: Alfonz Jeszenák a Jozef Stuller¹¹¹.

Pred svojim vymenovaním musel *župný právny zástupca* predložiť na nazretie svoj advokátsky diplom. Bol to úradník, ktorého názor bol vypočutý vždy predtým, ako verejné municípium na seba vzalo určitý právny záväzok. Práve on zastupoval verejné municípium v súdnych konaniach v civilných veciach. Zastupoval hlavného notára v čase jeho neprítomnosti alebo zaneprázdnenosti. Na Above boli v r. 1870

¹¹⁰ Podobne určuje úradníkov verejného municípa municipálny štatút Abova. K tomu *ŠAKE AŽ II*, kr. 69, 212.

¹¹¹ *ŠAKE TŽ II*, kr. 124.

– 81 dvaja právni zástupcovia: Ján Fabián, ktorého v úrade vystriedal Alojz Juhász. Ich kolegom v Turni bol počas týchto 11 rokov Jozef Farkas¹¹².

Župný hlavný lekár musel spĺňať okrem všeobecných zákonných podmienok aj podmienku ukončeného vzdelania v odbore medicíny a aspoň dvojročnú lekársku prax. Bol nadriadeným orgánom vo vzťahu k okresným lekárom. V čase epidémie sa stával najvplyvnejším župným úradníkom. Na Above pôsobil ako lekár dr. Július Csorba, v Turni dr. Alojz Sihulsky¹¹³.

Hlavným úradníkom okresu bol *slúžny*, ktorý však stratil bývalú rozhodovaciu autonómiu. Nakoľko už od r. 1869 bolo súdnictvo v Uhorsku oddelené od administratívy¹¹⁴, prestal byť súdnym úradníkom a stal sa akousi predĺženou rukou podžupana. Náplňou jeho práce bol predovšetkým výkon podžupanových rozhodnutí. Župné archívne dokumenty nám umožňujú presne rekonštruovať iba mená slúžnych Abovského verejného municíпия. Vieme, že v rokoch 1870 – 81 pôsobili ako slúžni:

- v Košickom okrese Alexander Kálnay;
- v okrese Füzér Štefan Puky;
- v okrese Göncz Andrej Vécsey;
- v okrese Szikszó Štefan Farkas;
- v okrese Cserehát Vojtech Bartalos.

Úrad *župného inžiniera*¹¹⁵ je z nami skúmaných verejných municíпия známy iba z Abova. Do funkcie mohol byť vymenovaný iba ten, kto bol spôsobilý samostatne vykonávať inžinierske povolanie a mohol doložiť aspoň dvojročnú samostatnú prax. Právomoc tohto voleného odborného úradníka tvorila stavba mostov, ciest a na údržba. Úrad zanikol po prijatí zák. čl. 24/1877, kedy jeho právomoci prebrali stavebné úrady.

Taktiež úrad *župného policajného kapitána*¹¹⁶ je známy len z Abova. Jeho úlohou bol dozor nad dodržaním verejného poriadku v župe a riešenie sporov municipálneho personálu. Podliehalo mu 11 policajných staníc v na čele so strážnikmi. Policajnými kapitánmi Abovského verejného municíпия do zjednotenia boli Pavol Dióssy a Šimon Eötvös.

¹¹² ŠAKE AŽ II, kr. 272 – 286, ŠAKE TŽ II, kr. 124. V prípade Turne sú spisy právneho zástupcu v jednej krabici spolu so spismi hlavného notára.

¹¹³ ŠAKE AŽ II, kr. 287 – 293, tiež ŠAKE TŽ II, i. č. 217 – 218.

¹¹⁴ Zák. čl. 4/1869.

¹¹⁵ ŠAKE AŽ II, i. č. 435.

¹¹⁶ ŠAKE AŽ II, i. č. 425 – 427.

3.2 Aplikačné problémy po roku 1882

3.2.1 Zjednotenie Abovského a Turnianskeho municípa

Ak opomenieme obdobie Bachovského absolutizmu, kedy sa v Uhorsku po prvý krát menili hranice žúp a dochádzalo aj k ich zjednocovaniu, prvé zjednotenie Abovskej a Turnianskej župy v praxi nastalo už v roku 1875. Vtedy však išlo len o zjednotenie prostredníctvom vymenovania rovnakej osoby do úradu hlavného župana v oboch verejných municípiách. Reálny stav nemal oporu v zákone.

V dňoch 13. – 17. decembra 1881 prebehol proces schvaľovania nového zákonného článku – č. 64/1881 – ktorého právna úprava znamenala zjednotenie oboch území už aj *de iure*. Dôvodom bola nehospodárnosť správy maličkého Turnianskeho verejného municípa. Sídлом novej Abovsko-Turnianskej župy sa stalo slobodné kráľovské mesto Košice.

Zákon nadobudol účinnosť až v prvých mesiacoch roku 1882. Súčasne s nadobudnutím účinnosti zákona vstúpili do platnosti aj súvisiace právne normy a ministerské nariadenia, ktorými boli vykonané drobné teritoriálne zmeny. O ich potrebnosti rozhodol zákonný článok 63/1881. Na vykonanie zákona bolo dňa 10. januára 1883 prijaté nariadenie ministra spravodlivosti č. 41.001/1882¹¹⁷, ktorým boli od Abova oddelené územia obcí Vyšný a Nižný Redmec, Baňačka, Malý Kazimír, Mátyásháza¹¹⁸, Mikoház, Viľa (s lúkami), Byšta – všetko v prospech Zemplína. Bývalé Turnianske verejné municípium stratilo na základe nariadenia ministra vnútra č. 7672 zo dňa 12. februára 1882¹¹⁹ v prospech Gemersko-Malohontského municípa obce Drnava, Lipovník, Kováč-Vágaš, Lúčka, Barka, Borzov a Silica. Zákonný článok 63/1881 vo svojom § 1 rozhodol o tom, že sa k územiu novej Abovsko – Turnianskej župy pripojí obec Štós, ktorá dovtedy patrila k územiu Spiša a Ťahanovce, dovtedy patriace k Šarišu. Spomedzi neskorších teritoriálnych zmien sa Abovsko- Turnianskeho verejného municípa týkali už len dve: v roku 1884 bola k Abovsko-Turnianskej župe pripojená obec Svätý

¹¹⁷ *Magyarországi Rendeletek Tára 1883*, Pest 1883, str. 188.

¹¹⁸ Už neexistujúca obec, po II. svetovej vojne sa stala časťou Vyšného Redmeca.

¹¹⁹ *Magyarországi Rendeletek Tára 1882*, Pest 1882, str. 2.

Jakub¹²⁰, ktorá bola predtým súčasťou Boršodského verejného municípiá. Zároveň novovytvorené Abovsko – Turnianske verejné municípium stratilo v prospech Zemplína obce Čierne Chorváty, Komlóška a Redmecké Tri Huty.

V zmysle zák. čl. 64/1881 v novozriadenom Abovsko- Turnianskom verejnom municípiu mali byť dočasne členmi nového municipálneho výboru členovia dovtedajších municipálnych výborov jeho oboch častí. Zástupcovia odtrhnutých obcí samozrejme strácali členstvo, hlavný župan bol však povinný pozvať na prvé zasadnutie výboru aj zástupcov pripojených obcí. Minister vnútra poskytol hlavnému županovi lehotu na zvolanie prvého municipálneho výboru.

V zmysle zák. čl. 42/1870, ktorý bol v čase zjednotenia oboch verejných municípií v platnosti, si ústrední a okresní úradníci Abova podržali svoje funkcie až do nových volieb. Ústrední úradníci bývalého Turnianskeho verejného municípiá ostávali so súhlasom ministra vnútra vo funkciách vtedy, ak to bolo nevyhnutné a pre ďalšie fungovanie správy zjednoteného municípiá boli nepostrádateľní. O novom rozdelení na okresy malo v zmysle zák. čl. 42/1870 rozhodnúť samo Abovsko – Turnianske verejné municípium vlastným štatútom. Muselo však dodržať jedinú podmienku danú zákonom – počet okresov zjednoteného municípiá mal byť o jeden menší, ako by bol súčet dovtedajších okresov oboch zjednotených verejných municípií. Konečným rozhodnutím tak vznikli okresy: Košice, Szikszó, Füzér, Gönc, Čerehát Turňa.

Zjednotené municípium si malo v zmysle § 17 – 20 zák. čl. 33/1874 zvoliť svoj nový ústredný výbor, ktorého zvolením zanikali dovtedajšie ústredné výbory Abova i Turne. Dovtedy, kým došlo k zvoleniu nového spoločného ústredného výboru, mali spoločne vykonávať svoju činnosť ústredné výbory Abovského i Turnianskeho verejného municípiá.

Už dňa 19. decembra 1881 napísal uhorský minister vnútra Imrich Darvas list, ktorým vyzval hlavného župana, aby zvolal širšiu komisiu poverenú pripraviť záležitosti zjednotenia oboch území. Deň jej prvého rokovania minister vnútra stanovil na 10. januára 1882. Členmi komisie mali byť všetci virilisti, úradníci a zamestnanci Turnianskeho verejného municípiá, pozvať mali aj budúcich zástupcov pripojených obcí.¹²¹

¹²⁰ Neskorší Turniansky Svätý Jakub, dnes v Maďarsku.

¹²¹ ŠAKE AŽ II., kr. 35., 216.

Dňa 15. augusta 1886 nadobudol účinnosť nový zákonný článok č. 21/1886. Proces zjednotenia Abova a Turne odvtedy podliehal novej základnej právnej norme.

Komisia zvolaná Imrichom Darvasom začala svoju činnosť dňa 10. januára 1882. Zhromaždenie zistilo počet virilných členov municipálneho výboru Turnianskeho municípiá. Vynikajúco zachovaný archívny dokument spomína 55 mien virilistov. Počet všetkých členov turnianskeho výboru určil v počte 167. Turnianske municípium malo v tom čase podľa zápisnice z rokovania Darvasovej komisie 10-členný verejnosprávny výbor. Počet členov verejnosprávneho výboru novovznikajúceho zjednoteného municípiá komisia určila nasledovne: 197 virilistov, 195 volených členov, 12 úradníkov.¹²²

Bolo ešte však potrebné rozhodnúť o osude 20 turnianskych úradníkov. Osobitosťou zvoleného postupu je, že spomedzi bývalých turnianskych úradníkov každý bol po zjednotení vymenovaný do niektorého z úradov novozjednotenej teritoriálnej zložky. Nové municípium potrebovalo vyšší počet úradníkov.¹²³ Za predsedu komisie poverenej vypracovaním nového župného štatútu, bol zvolený podžupan Komáromi. Tá istá komisia mala určiť hranice nových okresov.¹²⁴ Výsledky jej činnosti potvrdilo nariadenie ministra vnútra č. 64.610/882 zo dňa 21. januára 1883 o určení slúžnovských okresov Abovsko – Turnianskej župy.¹²⁵ Vzniklo municípium s rozlohou 3260 km². Jeho prvý organizačný štatút bol prijatý dňa 22. mája 1882.

3.2.2 Municipálni úradníci a ich právne postavenie

Postavenie *hlavného župana* novej župy bolo mimoriadne posilnené. Prvý župný úradník získal právo dozerat' na činnosť všetkých župných úradníkov, okrem súdnych úradníkov. Od podriadených úradníkov mohol hlavný župan požadovať vysvetlenia a správy o výkone svojej úradnej činnosti. V prípade navrhovania úradného

¹²² ŠAKE ATŽ III., kr. 78., 3.

¹²³ ŠAKE ATŽ III., kr. 78., 6.

¹²⁴ ŠAKE ATŽ III., kr. 78., 1.

¹²⁵ V názve právnej normy sa vyskytuje pojem „župa“, čo znamená, že sa v praxi pojmy „municípium“ a „župa“ začali používať ako rovnoznačné. V ďalšom texte aj my budeme používať pojem župa ako synonymum pre municípium. Citované nariadenie ministra vnútra in: *Magyarországi Rendeletek Tára 1883*, Budapest 1883, str. 1 – 10.

postupu alebo vymenovania nového úradníka patrilo hlavnému županovi právo podávania návrhu.

Hlavný župan doživotne vymenúval hlavného lekára, účtovníka, archívára župy, ďalej úradníkov sirotskej stolice, okresných a obvodných lekárov, administratívnych praktikantov, zverolekárov a okresných pisárov. Po vypočutí názoru podžupana a príslušných hlavných slúžnych mal hlavný župan právo vlastným rozhodnutím preradiť v zmysle zefektívnenia výkonu správy pomocných úradníkov a okresných pisárov. Na návrh podžupana a hlavných slúžnych mal tiež právo prideliť slúžnych do jednotlivých okresov.

Hlavný župan mohol na základe pokynu príslušného ministra, ale aj z vlastnej iniciatívy vydávať nariadenia adresované podžupanovi a jeho prostredníctvom aj ostatným župným, či obecným úradníkom. Mohol od nich tiež požadovať okamžité hlásenia o vykonaní svojho nariadenia. Keby podžupan z akéhokoľvek dôvodu chcel zabrzdiť výkon nariadenia hlavného župana, mohol sa prostredníctvom hlavného župana do 24 hodín obrátiť k ministrovi vnútra. Ak však výkon tohto nariadenia bol neodkladný v štátnom záujme, hlavný župan mohol trvať na okamžitom vykonaní svojho nariadenia. V takomto prípade, ak bol podžupan neprítomný, alebo nechcel vydať príkaz na vykonanie rozhodnutia hlavného župana, mohol hlavný župan požadovať od župných a obecných úradníkov okamžité vykonanie svojho nariadenia.

Mimoriadne dôležité bolo právo hlavného župana, mohol nariadiť preskúmanie svojho nariadenia, ktoré župné zhromaždenie označilo za nezákonné, odporujúce nariadeniu vlády alebo záujmom štátu. V takomto prípade o svojom opatrení musel podať hlásenie príslušnému ministrovi.

Hlavný župan bol pri výkone svojich právomocí bezprostredne podriadený ministrovi vnútra. Po svojom vymenovaní skladal pred župným zhromaždením svoj obvyklý sľub. V zmysle zák. čl. 21/1886 bol minister vnútra oprávnený vymenúvať k hlavným županom županských tajomníkov, čo bolo dosť často využívaným právom ministru v mnohých municípiách krajiny.¹²⁶ Pečať hlavného župana tvoril štátny znak, po okrajoch ktorého bol čitateľný názov jeho municípie. Po roku 1886 sa často stávalo, že tá istá osoba bola v rovnakom čase vymenovaná za hlavného župana vo viacerých municípiách.

¹²⁶ Počas 37 rokov existencie Abovsko-Turianskej župy sa nestretávame s podobným vymenovaním.

Ministerstvo vnútra (ako aj vláda) poverovalo hlavného župana vymenúvaním župných úradníkov, keby niektorý župný úradník porušil svoje zákonné právomoci. Väčšina týchto plných mocí obsahovala ustanovenie, podľa ktorého mal hlavný župan právo odvolať nečinného úradníka, ktorý nevykonal bezodkladné rozhodnutie hlavného župana, alebo jeho príkazy a na jeho miesto definitívne vymenovať inú osobu. Po vykonaní takého nariadenia hlavný župan strácal svoje výnimočné oprávnenie. Vláda mala právo sa obrátiť so sťažnosťou proti konaniu hlavného župana k parlamentu.

Právomoci *župných úradníkov* upravoval okrem zákona aj župný štatút. O vymenúvaní municipálnych úradníkov pojednával zák. čl. 1/1883. Jeho právna úprava ustanovovala, že úradníci verejnej správy pred svojim vymenovaním museli preukázať splnenie jednej z nasledujúcich podmienok:

- zisk advokátskeho diplomu;
- zisk doktorátu z oblasti štátnej správy;
- dokázanie právnického vzdelania;
- úspešné absolvovanie aspoň štyroch rokov štúdia práva a úspešné zloženie štátnej skúšky z oblasti štátnej správy;
- okrem toho zloženie skúšky z verejnej správy, ktorou dokázali dostatočnú prax.

Abovsko -Turnianske municípium vo svojom organizačnom štatúte prijatom v máji 1882 rozdelilo svojich úradníkov do nasledovných skupín:

- ústrední úradníci: podžupan, hlavný notár, traja podnotári, predseda sirotskej stolice, úradní fiškáli, pokladník, hlavný účtovník, zástupca hlavného účtovníka, traja prísediaci sirotskej stolice, notári sirotskej stolice, účtovník sirotskej stolice a zároveň verejný opatrovník, finančný kontrolór, archivár, hlavný lekár, policajný kapitán, kastelán, zverolekár;
- pomocný personál: podžupanský registrátor, podžupanský vydavateľ, registrátor sirotskej stolice, vydavateľ sirotskej stolice, pokladničný účtovník, 8 župných pisárov, 1 kamenár, 1 diurnista sirotskej stolice;
- vonkajší úradníci: 6 slúžnych, 6 pomocníkov slúžnych, 6 okresných lekárov, 1 zverolekár;

- služobný personál: seržant pandúrov, 7 pandúrov, vrátnik, jazdecký husár, 2 husári úradníkov na pomoc hlavného župana a podžupana, 6 slúžnovských pandúrov, 22 čističov ciest¹²⁷.

Posledný organizačný štatút Abovsko – Turnianskeho municípie bol prijatý dňa 22. decembra 1893. Tento štatút rozdeľuje municipálnych úradníkov odlišne od predchádzajúceho:

- ústrední úradníci: podžupan, hlavný notár, traja podnotári, predseda sirotskej stolice, hlavný úradný fiškál, hlavný pokladník, zástupca hlavného pokladníka (zároveň kontrolór), pokladničný účtovník, hlavný účtovník a dvaja účtovníci, traja prísediaci sirotskej stolice, notár sirotskej stolice, podnotár sirotskej stolice, účtovník a registrátor sirotskej stolice, hlavný lekár, archivár, kastelán a čestní úradníci;

- pomocný a prevádzkový personál ústredných úradníkov: 4 ústrední kancelisti, 7 ústredných pisárov, 6 diurnistov;

- služobný personál ústredných úradníkov: vrátnik, 5 ústredných pandúrov, 4 úradní sluhovia, 2 úradní husári (na pomoc hlavného župana a podžupana);

- vonkajší úradníci: 6 hlavných slúžnych, 6 slúžnych, 6 okresných lekárov, 3 zverolekári a čestní úradníci;

- prevádzkový personál vonkajších úradníkov: 7 okresných pisárov, diurnistov a 6 cestných komisárov;

- služobný personál vonkajších úradníkov: 6 pandúrov, 6 úradných sluhov;

- pomocný personál: 6 administratívnych praktikantov, spomedzi ktorých jeden bol zadelený k hlavnému úradnému fiškálovi, ostatní menili svoje služobné miesta ad hoc na základe rozhodnutia hlavného župana.¹²⁸

V ďalšom sa budeme venovať podrobnejšie najvýznamnejším úradníkom municípie. Na prvom mieste samozrejme nachádzame *podžupana*. Právomoc hlavných županov bola upravená v § 68 zák. čl. 21/1886. Aj iné zákonné články, ako aj župné štatúty však mohli do tejto oblasti zasiahnuť a pomerne vážnym spôsobom extenzívne rozšíriť právomoci podžupanov. Okrem spomenutého ustanovenia zákonného článku, ktoré rozhodlo o základnom okruhu právomocí, právomoc podžupana teda bola rozšírená na nasledovné okruhy:

1. *Disciplinárna právomoc*. Podžupan v prípade potreby mohol iniciovať predbežné disciplinárne konanie proti tým župným

¹²⁷ ŠA ATŽ III., 78. db., 17.

¹²⁸ BAZmLt. IV.413.18.

zamestnancom, ktorí neboli členmi verejnosprávneho výboru. Sám v takom prípade viedol pojednávanie. Disciplinárne stíhaného župného úradníka až do momentu prijatia konečného rozhodnutia mohol pozbaviť výkonu funkcie. Sám podžupan teda mal právo vydávať disciplinárne rozhodnutia voči úradníkom. Jeho disciplinárnej právomoci podliehali aj členovia obecných zastupiteľstiev.

2. *Matričné a manželské veci.* Podžupan v druhom stupni dozeral na činnosť obecných matrikárov, mal právo oslobodiť snúbencov spod povinnosti ohlášok, napokon v prvom stupni rozhodoval o dodatočnom zápise nemanželských detí do matriky po uzavretí manželstva ich rodičov. Bol jedným z civilných úradníkov, pred ktorými bolo možné uzavrieť civilné manželstvo.

3. *Právomoc v oblasti verejného stavebníctva.* Podžupan viedol správu municipálnych ciest. Za týmto účelom vypracúval rozpočet a záverečný účet, predkladal ich na schválenie, viedol fond na obnovu municipálnych verejných ciest. Mal právo nariadiť práce v hodnote do 1000 zlatých. Dvakrát do roka sa zodpovedal ministrom obchodu so svojimi záverečnými finančnými správami. Povoľoval zriadenie komp. Zamestnával cestárov. Mal právo povoliť vyvlastnenie nehnuteľného majetku.

4. *Obecné veci.* Podžupan rozhodoval v prvom stupni o pričlenení samôť k obciam ležiacim na území iného municípie. Po predchádzajúcom vypočutí obecného zastupiteľstva rozhodoval o určení sídel obecných notárov a o výške výdavkov slúžiacich na ich platy. Vo výnimočných prípadoch na základe ich podania mohol povoliť demisiu obecných sudcov.

5. *Policajné a priestupkové veci.* Podžupan bol druhostupňovou súdnou inštanciou v obecných priestupkových veciach. Najčastejšie rozhodoval o vojenských priestupkoch.

6. *Právomoc v oblasti štátneho občianstva a pasové záležitosti.* Do podžupanových rúk skladali noví štátni občania zákonom požadovanú prísahu. Podľa ustanovení zák. čl. 6/1903 podžupan vydával pasy. Túto jeho právomoc po vypuknutí svetovej vojny prevzal minister vnútra.

7. *Právomoc v oblasti verejného zdravia.* Podžupan vyhlasoval vypuknutie a ukončenie epidémie, sám vydával nariadenia na jej predchádzanie. Mal právo nariadiť zdravotnícky dozor v inštitúciách na území municípie. V čase epidémie rozhodoval o uzavretí župných škôl. Povoľoval prevoz mŕtvych tiel na územie iných municípií.

Dozeral nad ťažbou minerálnych vôd, rozhodoval o využívaní kúpeľov župnou chudobou, dozeral nad činnosťou župných lekárov.

8. *Veterinárne záležitosti*. Podžupan rozhodoval v druhom stupni veterinárne záležitosti obcí. Dozeral nad osobami vykonávajúcimi veterinárnu prax. Vypuknutie epidémie domácich zvierat bol povinný okamžite hlásiť ministromi poľnohospodárstva.

9. *Hospodárska právomoc*. Podžupan predsedal hospodárskej rade muničipia. V druhom stupni rozhodoval hospodárske spory.

10. *Poľnohospodárske veci*. Podžupan bol odvolacím orgánom rozhodujúcim o sporoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi v poľnohospodárstve. Dozeral tiež nad činnosťou výboru spravujúceho pokladnicu poľnohospodárskych robotníkov.

11. *Vodné záležitosti*. Podžupan kontroloval činnosť vodných spoločností. Povoľoval výstavbu vodných diel. V takomto konaní ho len výnimočne mohol zastúpiť hlavný slúžny. Vo veciach vodného hospodárstva vystupoval ako prvostupňový povoľovací orgán. Podžupan viedol tzv. „vodnú knihu“.

12. *Volebné záležitosti*. Podžupan predsedal ústrednému výboru muničipia.

13. *Obecná právomoc*. Podžupan v druhom stupni rozhodoval spory o právomoc obcí, ak sa jednalo o obce ležiace v rovnakom okrese. Ak sa jednalo o obce ležiace v rozličných okresoch, podžupan rozhodoval v prvom stupni.

Počas prvej svetovej vojny právomoc podžupana vzrástla. Toto však už bola mimoriadna situácia, kedy podžupani mali pomáhať vojsku so zabezpečením krmovín pre zvieratá. Podžupanom Abovsko – Turnianskej župy pri výkone ich povinností pomáhali župný notár, podnotári, čas od času aj niektorý z ústredných úradníkov.

Municipálne zhromaždenie volilo *hlavného úradného fiškála*. Magistratúru v roku 1886 nový župný zákon premenoval na *hlavného fiškála*. Zákonný článok 21/1886 mu dokonca rozšíril právomoci. Hlavný fiškál získal právo odvolať sa proti rozhodnutiu muničipia. Toto právo si mohol uplatniť prostredníctvom hlavného župana u príslušného ministra. Aj naďalej si udržal oprávnenie zastupovať muničipium v civilných súdnych sporoch. Abovsko – Turnianske muničipium si v závere 19. storočia zvolilo aj *podfiškála*, ktorý mal za úlohu pomáhať hlavnému fiškálovi pri výkone jeho rastúcich právomocí.

Zákonný článok 21/1886 zmenil aj právne postavenie vedúcich úradníkov okresov. Predtým sa nazývali slúžni, po novom *hlavní slúžni*. Hlavný župan im na výpomoc mohol vymenovať *slúžnych*.

Medzi poverených pomocných a prevádzkových úradníkov patrili okrem iných aj administratívni praktikanti a okresní pisári. Ak to municípium povolilo, mohol byť do tejto skupiny zaradený aj okresný diurnista. So všetkými pomocnými a prevádzkovými úradníkmi nakladal hlavný slúžny podľa vlastnej úvahy. Ak to uznal za potrebné, mohol ich aj prepustiť.

Právomoc hlavného slúžneho sa v zmysle § 71, ods. 2 zák. čl. 21/1886 zmenila. Hlavný slúžny mohol po vypočutí príslušných obecných úradníkov uložiť za ich služobnú neposlušnosť alebo menšie opomenutie poriadkový trest do výšky 5 forintov. Proti jeho rozhodnutiu bolo odvolanie neprípustné. Vybraná pokuta bola príjmom obecného notárskeho dôchodkového fondu. Právna norma ponechala v platnosti možnosť neskoršieho disciplinárneho stíhania hlavného slúžneho za priestupky spáchané podľa disciplinárnych zákonov. Odvolanie proti rozhodnutiu hlavného slúžneho bolo v zmysle zák. čl. 21/1886 možné podať k podžupanovi v lehote do 8 dní.

V okresoch vedených hlavnými županmi pôsobili *okresní lekári*, ktorí boli sa zodpovedali *hlavnému župnému lekárovi*. Právomoci hlavného župného lekára sa nezmenili. Išlo o magistratúru, ktorej význam porástol najmä v obdobiach epidémií. Za hlavného župného lekára mohol byť zvolený len lekár, ktorý získal svoj diplom na niektorej z uhorských lekárskech akadémií a mohol sa preukázať aspoň dvojročnou praxou. Jeho právomocou bolo dozerať na verejné zdravie, riadiť činnosť okresných lekárov a zverejňovať ministerské nariadenia vo veci ochrany verejného zdravia. Rovnako tak nezmenená ostala aj právomoc *sirotskej stolice*, ktorej úlohou od jej zriadenia bolo zastupovanie a ochrana majetku sirôt.

V roku 1887 sa výrazne zmenilo zloženie *župnej účtovnej komory*. Jej členmi sa stali hlavný účtovník a účtovníci. V zmysle municipálneho štatútu o župnom účtovníctve z roku 1895 hlavnou úlohou účtovnej komory bolo rozhodovanie o municipálnych administratívnych záležitostiach z pohľadu účtovníctva. Okrem toho sa úlohy účtovnej komory nezmenili. Župná účtovná komora bola zrušená na základe zák. čl. 3/1902 dňa 1. januára 1903, jej právomoci prevzala Účtovná stolica Finančného riaditeľstva.

Župné štatúty upravovali aj činnosť *municipálnej pokladnice*. V zmysle štatútu z roku 1895 sa zmenilo personálne zloženie municipálnej pokladnice. V budúcnosti mali byť v tomto úrade zamestnaní hlavný pokladník (predseda), pokladník (kontrolór pokladnice) pokladničný likvidátor a dvaja pokladniční pisári.

Právomoc pokladnice sa v Uhorsku dlhé roky nemenila. Zák. čl. 3/1902 však aj tento úrad ku dňu 1. januáru 1903 zrušil. Jeho právomoci prevzal daňový úrad so sídlom v municipálnom hlavnom meste.

V nasledujúcej tabuľke sú uvedené mená všetkých hlavných županov a podžupanov Abovsko – Turnianskeho municipia, ktorí vykonávali svoj úrad v období od zjednotenia oboch žúp až do konca existencie Uhorska, niektorí aj tesne potom.

Hlavní župani	Podžupani
Imrich Darvas (1882 – 1892)	Ladislav Komáromy (1882 – 1893)
Žigmund Péchy (1892 – november 1905.)	Ján Fabián (1893 – 1899)
František Pongrácz (november 1905. – apríl 1906.)	Andrej Rakovszki (1899 – 1906)
Andrej Rakovszki (apríl 1906. – november 1906.)	Andrej Puky (1906 – 1918/19)
Andrej Puky (november 1906 – 1907) – podžupan dočasne poverený výkonom právomocí hlavného župana	
Ladislav Szalay (1907 – 1910); (1917 – 1918)	
Eduard Sziklay (1910 – 1917)	
Ladislav Hammersberg (marec – október 1918.)	
Aladár Gedeon (október – november 1918)	
Elemír Horváth (november 1918 – 1919)	

Spomedzi osôb uvedených v tabuľke majú azda najväčší význam tí, ktorí svoje úrady zastávali v rokoch 1905 – 1906. Municipium v týchto rokoch zažívalo mimoriadne ťažké obdobie po páde vlády Štefana Tiszu. V čase politickej krízy po prevzatí moci Gejzom Fejérvárom bola Abovsko – Turnianska župa jedným z 26 municipií, ktoré sa proti vláde vzbúрили. Dňa 14. júla 1905 v Košiciach vznikol Výbor na ochranu ústavy,¹²⁹ následne vznikali okresné výbory na ochranu ústavy, ktorých činnosť bola mimoriadne efektívna. Všetci

¹²⁹ Niekedy bol označovaný aj ako tzv. Výbor tridsiatich.

župní úradníci sa vzbúrili proti vláde. Vodcovskými osobnosťami odboja v municípiu boli podžupan Andrej Rakovszki, neskôr tiež hlavný notár Andrej Puky.

Boj municípie proti hlavnému županovi Františkovi Pongráczovi, vymenovanému Fejérváryho vládou, mal pozitívnu odozvu v celom Uhorsku. Podľa názoru Júliusa Ferdinandyho: „v tomto čase bola Abovsko – Turnianska župa vedúcou župou krajiny v boji proti vymenovanému kráľovskému komisárovi, hoci je pravdou aj to, že na to mala asi najväčší vplyv nečinnosť municípie Pešť – Piliš – Šolt“.¹³⁰

3.2.3 Výbory a komisie

Najdôležitejším zborovým orgánom municípie bol *municipálny výbor*. Zák. čl. 21/1886 zmenil okruh osôb, ktorým patrilo vo výbore právo účasti a hlasovania.¹³¹ Po novom to boli podžupan, hlavný notár, úradný fiškál, predseda a prísediaci sirotskej stolice, slúžni, hlavný pokladník, hlavný lekár, hlavný inžinier, hlavný archivár, verejný poručník, účtovník, podnotári, zástupcovia hlavného župana, pokladníci, účtovníci, archivári a predseda Štátneho stavebného úradu. Podrobný súpis členov municipálnych výborov oboch zjednocujúcich sa municípií nám poskytujú veľmi dobre zachované zápisnice z tohto obdobia. Zápisnice, pochádzajúce z roku 1882, obsahujú mená 153 virilistov a 5 náhradníkov, z čoho vyplýva že celkový počet členov municipálneho výboru zjednotenej župy sa reálne mohol pohybovať okolo čísla 306.¹³²

Župný štatút prijatý v roku 1883 zdvihol počet riadnych zasadnutí municipálneho zhromaždenia na štyri – povinne sa mali konať v marci, v júni, v októbri a v decembri. Rokovací poriadok municipálneho zhromaždenia bol určený týmto štatútom. Počet členov municipálneho zhromaždenia sa menil. Podľa posledných dochovaných údajov z roku 1909 narástol na 301.

¹³⁰ Župnú rezistenciu spomína podrobnejšie FERDINANDY, Gy.: *Abaúj – Torna vármegye 1905 – 1906. évi alkotmányos ellenállásának története*, Kassa 1908, str. 52. Boj proti Pongráczovi podrobne zmapoval úradný list Abovsko-Turnianskej župy: *Abaúj – Torna vármegye hivatalos lapja* Odpis zápisnice z legendárneho zasadania župnej kongregácie zo dňa 14. novembra 1905 bol publikovaný úradnom liste župy. In: *Abaúj – Torna vármegye hivatalos lapja*, roč. V., č. 50, Kassa 1905, str. 383 – 387.

¹³¹ Pokiaľ uvedený úrad v župe existoval.

¹³² *ŠAKE ATŽ – P*, kr. 58., 246.

Medzi kolektívnymi orgánmi Abovsko -Turnianskeho municípa nachádzame rôzne výbory a komisie. Právny základ ich existencie tvorili zákony a municipálne štatúty. V rokoch 1882 – 1918 v župe vzniklo viac ako 30 rôznych výborov a komisií. Najdôležitejším spomedzi nich bol *verejnosprávny výbor*, ktorého právna úprava sa nezmenila. Počet jeho členov v roku 1883, teda v čase, kedy vznikol podľa novej právnej úpravy, bol 22.¹³³ Členov *stáleho výboru*¹³⁴ každý tretí rok volil municipálny výbor. O počte členov výboru (u nás 60) ako aj o jeho rokovacom poriadku rozhodoval župný štatút. Na svojej zakladajúcej schôdzi si výbor zvolil vlastnú *verejnosprávnú, finančnú a dopravnú sekciu*. Mimoriadne zhromaždenie zjednotenej župy zo septembra 1882 si zvolilo nové, dovtedy neexistujúce župné komisie. Na tomto zasadnutí boli založené:

- župná komisia na výchovu ľudu¹³⁵;
- štatistická komisia¹³⁶;
- komisia na vytvorenie obecných účtovných stolíc¹³⁷;
- komisia na výkup vojnových koní¹³⁸;
- cestárska komisia¹³⁹;
- komisia zvolaná na spravovanie notárskeho dôchodkového fondu¹⁴⁰;
- skúšobná komisia pre obecných a obvodných notárov¹⁴¹;
- komisia skúmajúca pokladničné vyúčtovanie¹⁴²;
- komisia pre chov koní¹⁴³;
- komisia pripravujúca návrhy na správu majetku¹⁴⁴;
- kapitálová investičná komisia¹⁴⁵;
- komisia vyhotovujúca záverečné vyúčtovanie sirotskej stolice a skúmajúca jeho vyváženosť¹⁴⁶.

¹³³ ŠAKE ATŽ – P, kr. 59, 18.

¹³⁴ Na mimoriadnom zasadnutí župného výboru dňa 1. septembra 1882 boli zvolení jeho členovia. V tom čase bola kreovaná väčšina stáleho výboru. K tomu: ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 104 – 108.

¹³⁵ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 110.

¹³⁶ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 111.

¹³⁷ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 112.

¹³⁸ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 113.

¹³⁹ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 114.

¹⁴⁰ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 115.

¹⁴¹ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 116.

¹⁴² ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 118.

¹⁴³ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 119.

¹⁴⁴ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 120.

¹⁴⁵ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 121.

¹⁴⁶ ŠAKE ATŽ III., kr. 79., 122.

Ústredný výbor municípie naďalej rozhodoval veci týkajúce sa municipálnych volieb. Spočiatku sa Abovsko – Turnianska župa rozdeľovala na 7 volebných obvodov (Szikszó, Gönc, Moldava, Veľká Ida, Bohdanovce, Hrhov, Senné). V tomto čase bol počet členov ústredného výboru ustálený na čísle 32. Zák. čl. č. 15/1914 o určení volebných obvodov do parlamentu a ich sídel založil na území župy 5 volebných obvodov (Bohdanovce, Szikszó, Gönc, Turňa, Moldava). S touto právnou úpravou súvisel pokles počtu členov výboru na 28. Municipálne zhromaždenie vzalo na vedomie zákonom upravené zmeny volebných obvodov na svojom zasadnutí dňa 23. apríla 1914.¹⁴⁷

Aj po zjednotení oboch municípií ostal zachovaný *osvedčovací výbor*, ktorého úlohy boli v porovnaní s predošlým obdobím nezmenené – išlo o orgán, ktorý vždy koncom roka na základe hlásení daňových úradov spisoval zoznamy župných virilistov. Táto jeho činnosť mala zásadný vplyv na určenie volebného práva osôb žijúcich na území municípie. Výbor mal spolu 9 členov, z toho piati boli volení na obdobie 1 roka. Predsedu a troch členov výboru vymenúval hlavný župan na rovnakú funkčné obdobie.

Novinkou bolo založenie *stálej posudzovacej komisie*. Komisia bola druhostupňovým odvolacím orgánom, ktorý mal s definitívnou platnosťou rozhodovať o sťažnostiach proti vadným rozhodnutiam osvedčovacieho výboru. Piatich členov komisie volili na obdobie troch rokov. Výnimkou boli roky 1886 – 1892, kedy ich výnimočne zvolili na obdobie piatich rokov. Predsedom zboru bol hlavný župan, ktorého len výnimočne mohol zastúpiť podžupan.

Municipálne zhromaždenie na svojom zasadnutí dňa 19. apríla 1894 zvolilo *župnú poľnohospodársku komisiu* za účelom stálej ochrany poľnohospodárskych záujmov municípie.¹⁴⁸ Počet riadnych členov komisie župa upravila na 24. Verejnosprávny výbor ich mal voliť spomedzi svojich členov tak, aby v nej mal zastúpenie každý okres prostredníctvom aspoň dvoch zástupcov. Komisia mala 6 úradníckych členov, ktorí boli zástupcami odborných organizácií pôsobiacich na území municípie. Za predsedu komisie bol dňa 14. novembra 1894 zvolený hlavný župan, jeho zástupcom sa stal podžupan. Orgán však po štyroch rokoch existencie zanikol.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Nariadenie municipálneho zhromaždenia č. 198/4864 z roku 1914.

¹⁴⁸ Nariadenie č. 25 kgy./7057.

¹⁴⁹ Zrušovacie rozhodnutie župy pod číslom 19/1898. III. 30. kgy.

Municipálna komisia pre chov koní bola založená v roku 1896.¹⁵⁰ Jej právomoc vychádzala z právomocí bývalej turnianskej komisie s rovnakým názvom. Nová spoločná komisia mala 29 členov, jej predsedom bol hlavný župan.

Vláda dňa 1. marca 1916 nariadila založiť v municípiách za účelom čo najhospodárnejšieho využitia pracovných síl *municipálne pracovné výbory*.¹⁵¹ Právomoc Abovsko- Turnianskeho výboru sa vzťahovala aj na municipálne mesto Košice. Kompetenciou výboru bola organizácia zamestnávania vojnových zajatcov. Jeho predsedom bol podžupan. Jedným z členov výboru bol dôstojník uhorskej armády, ktorý bol za svoju činnosť zodpovedný len svojim nadriadeným. Ostatných členov výboru vymenúval podžupan po predchádzajúcom súhlasnom vyjadrení hlavného župana. Výbor zamestnával ako tlmočníkov alebo pomocných úradníkov vojnových zajatcov.

Dňa 2. augusta 1917 bol na základe rozhodnutia predsedu vlády založený *Výbor na vykupovanie krmovín*.¹⁵² Podobne ako to bolo v prípade predošlého výboru, aj jeho právomoc sa vzťahovala na municipálne mesto Košice. Jeho predsedom bol podžupan, ktorý vykupoval potrebné krmivo pre armádne zvieratá spolupracujúc s armádou.

Medzi nové, dovtedy neznáme župné komisie patrí *komisia zvolaná za účelom správy dôchodkového fondu župných zamestnancov*. Jej vznik úzko súvisí so založením Dôchodkového inštitútu župných zamestnancov. Samotný inštitút bol založený v roku 1887 ustanoveniami štatútu č. 48/5770 – 5768. Predsedom komisie bol podžupan, medzi jej úradných členov patrili: hlavný notár, predseda sirotskej stolice, úradný fiškál, a hlavný pokladník; okrem nich mal orgán 10 členov, ktorých volilo spomedzi svojich radov municipálne zhromaždenie a 4 členov, ktorých vymenúval Inštitút spomedzi svojich úradníkov. Obdobným spôsobom bol kreovaný aj Župný dôchodkový inštitút obecných a obvodných notárov, ktorého záležitosti spravovala *komisia zvolaná za účelom správy dôchodkového fondu obecných a obvodných župných notárov*.

¹⁵⁰ Nariadenie č. 184/14196 kgy.

¹⁵¹ Vládne nariadenie č. 550/1916 M. E.

¹⁵² Vládne nariadenie č. 2841/1917 M. E.

Zloženie i právomoci tohto orgánu boli obdobné ako v prípade predošlej komisie¹⁵³.

Do 5. novembra 1884 v župe vykonávala svoje právomoci aj *skúšobná komisia obecných a obvodných župných notárov*. Komisia bola utvorená na obdobie 6 rokov, predčasne uprázdnené miesta v nej boli zaplnené pred uplynutím volebného obdobia.

V závere vymenujeme tie Abovsko – Turnianske doteraz nespomínané výbory a komisie, o ktorých existencií svedčia dochované archívne pramene, ich kompetencie však nie je možné z dochovaných prameňov spoľahlivo zistiť. Ide o nasledovné orgány:

- disciplinárny výbor,
- lesnícky výbor¹⁵⁴,
- komisia dozerajúca na kvalitu vína¹⁵⁵,
- výbor zvolaný za účelom voľby nadpočetných nováčikov a ich preradenia do zálohy¹⁵⁶,
- zdravotnícky výbor¹⁵⁷,
- výbor zvolaný za účelom voľby prísediacich¹⁵⁸,
- výbor na postgraduálne vzdelávanie lekárov¹⁵⁹,
- divadelný výbor¹⁶⁰,
- odvodové výbory¹⁶¹,
- daňové odvolacie výbory¹⁶²,
- výbor na ochranu ústavy.¹⁶³

¹⁵³ ŠTENPIEN, E.: *Zjednotenie Abovskej a Turnianskej župy v roku 1881 - základ potrianskej verejnej správy východného Slovenska*. In: 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice 2021, str. . 276-294,

¹⁵⁴ K vymenovaniu oboch: ŠAKE ATŽ – P, kr. 59, 19.

¹⁵⁵ K vymenovaniu členov: ŠAKE ATŽ – P, kr. 100., 667.

¹⁵⁶ ŠAKE ATŽ – P, kr. 313., 449.

¹⁵⁷ ŠAKE ATŽ – P, kr. 97. db., 1144.

¹⁵⁸ ŠAKE ATŽ – P, kr. 494., 9564.

¹⁵⁹ K výročným správam: ŠA ATŽ – P, kr. 712., 2420.

¹⁶⁰ Dochovala sa jediná zápisnica, ktorá obsahuje rozpustenie orgánu. ŠAKE ATŽ III., kr. 129., 472.

¹⁶¹ ŠAKE ATŽ III., kr. 148., 8.

¹⁶² ŠAKE ATŽ III., kr.35., 13.

¹⁶³ ŠAKE ATŽ - P, kr. 40 – 41.

Záver

Zákon o zriadení nezávislého československého štátu, známy ako Recepčná norma¹⁶⁴, vo svojom čl. 3. ustanovil, že všetky samosprávne, štátne, a župné úrady ako aj štátne, krajinské, okresné a najmä obecné úrady od vzniku ČSR budú podriadené Národnému zhromaždeniu a nezmenené budú dočasne vykonávať svoje úlohy aj po 28. 10. 1918 podľa dovtedajších právnych predpisov. Na Slovensku teda nezmenene mala fungovať dovtedajšia municipálna organizácia zavedená v Uhorsku v období dualizmu.

Predkladaná monografia sa snažila vyriešiť otázku, ktorý z dvoch uhorských municipálnych zákonov platil v ČSR bezprostredne po jej vzniku. Vzhľadom na vyššie citované ustanovenie § 96 zák. čl. 21/1886 sme presvedčení, že to bol práve tento zákon a nie zák. čl. 42/1870, ako sa to v slovenskej právnohistorickej literatúre často uvádza.

Napriek tomu, že právne postavenie hlavných županov i slúžnych v zmysle uhorského municipálneho zákona bolo v Uhorsku považované za pomerne centralistické, nevyhovovalo predstavám budovateľov Československa. Práve z dôvodu, že bezprostredne po roku 1918 sa uhorská právna úprava javila ako príliš podporujúca samosprávu a v úradoch sa nachádzalo ešte množstvo bývalých uhorských municipálnych úradníkov, pristúpila vláda k dvom reformám zákonného článku 21/1886:

- zákonom č. 64/1918 Zb. z. a n. o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku
- nariadenie Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 555/1919 (nepublikované)

Možno diskutovať o tom, či z hľadiska právnej vedy má právnu relevanciu zmena zákona prostredníctvom nariadenia ministra. Teória práva učí, že zákony sa právnymi predpismi nižšej právnej sily vykonávajú, ale nemenia. Navyše v prípade nariadenia 555/1919 ide o podzákonnú právnu normu, ktorá dokonca nebola nikde publikovaná. Takže svojim spôsobom unikáť. Na druhej strane je z historického hľadiska potrebné pochopiť aj dôvody, prečo k tej „novelizácii“ došlo takýmto spôsobom. Nie je mi známe, či takýto postup bol v roku 1919 niekým spochybnený.

Čo sa teda zmenilo?

¹⁶⁴ Zákon č. 11/1918. Zb. Z. a n.

- zákon č. 64/1918 zriadil ako najvyšší správny orgán na Slovensku Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska a v oblasti miestnej správy nariadil len jedinú reformu – zrušenie mestských a obecných výborov, ktoré mali byť nahradené komisiami vymenovanými ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska. Municipálneho zriadenia sa uvedená reforma dotkla len v tom, že sa zmenil orgán nadriadený municipalities pri výkone miestnej správy;

- nariadenie č. 555/1919 priamo zasiahlo do ustanovení municipálneho zákona. Aplikačné reformy vykonané nariadením ministra boli:

1. zlúčenie municipálnych a verejnosprávnych výborov do nových tzv. Administratívnych výborov
2. nahradenie úradu hlavného župana úradom župana zodpovedného ministrovi s plnou mocou pre správu Slovenska
3. zrušenie úradu podžupana
4. úradníkov župy po novom vymenúval župan, uhorské municipálne úrady boli zrušené
5. na čele okresov bol najprv okresný komisár, neskôr slúžny, úrad hlavného slúžneho zanikol. Slúžny po novom bol štátnym, nie samosprávnym úradníkom.

Nariadenie 555/1919 v podstate narysovalo cestu k zoštátneniu miestnej správy, uhorský typ (aspoň čiastočne) samosprávneho municipia bol odvrhnutý. To viedlo k zrušeniu uhorskej miestnej správy na Slovensku, ku ktorému de facto došlo v januári 1923, keď na Slovensku nadobudol účinnosť zákon č. 126/1920.

Ďalšiemu vývoju miestnej správy na Slovensku sa budeme podrobnejšie venovať v blízkej budúcnosti, keď sa nám podarí dostať k archívnym materiálom z týchto období. V tejto chvíli pozdravujeme a lúčime sa s čitateľom, ktorý si našu publikáciu prečítal až do tohto miesta a dávame mu prísľub, že v téme budeme pokračovať.

Salutamus et vale lector!

Conclusion

The Act on the Establishment of an Independent Czechoslovak State, known as the Reception Norm, in its art. 3. established that all self-governing, state and county offices as well as state, regional, district and especially municipal offices from the creation of Czechoslovakia will be subordinate to the National Assembly and will temporarily carry out their tasks unchanged even after 28 October 1918 according to the existing legal regulations. The municipal organization established in Hungary during the period of dualism was to function unchanged in Slovakia.

The presented monograph tried to solve the question of which of the two Hungarian municipal laws was valid in Czechoslovakia immediately after its creation. In view of the aforementioned provision § 96 of the Act Art. 21/1886, we are convinced that it was this law and not Act. Art. 42/1870, as it is often mentioned in the Slovak legal history literature.

In spite of the fact that the legal status of chief robbers and servants in terms of the Hungarian municipal law was considered relatively centralist in Hungary, it did not suit the ideas of the builders of Czechoslovakia. Precisely because, immediately after 1918, the Hungarian legislation seemed too supportive of self-government and there were still a lot of former Hungarian municipal officials in the offices, the government proceeded with two reforms of the legal article 21/1886:

- Act No. 64/1918 Coll. from. and n. on extraordinary transitional provisions in Slovakia
- regulation of the Minister with full power for the administration of Slovakia no. 555/1919 (unpublished)

It is possible to discuss whether, from the point of view of jurisprudence, a change in the law through a ministerial order has legal relevance. The theory of law teaches that laws are implemented, but not changed, by legislation of lower legal force. Moreover, in the case of Regulation 555/1919, it is a subordinate legal norm that has not even been published anywhere. So unique in a way. On the other hand, from a historical point of view, it is also necessary to understand the reasons why the "renovation" took place

in such a way. I do not know if such a procedure was questioned by anyone in 1919.

So what has changed?

- Act No. 64/1918 established as the highest administrative body in Slovakia the Ministry with full powers for the administration of Slovakia and ordered only one reform in the field of local administration – the abolition of city and municipal committees, which were to be replaced by commissions appointed by the minister with full powers for the administration of Slovakia. The municipal establishment was affected by the said reform only in that the body superior to the municipalities in the performance of local administration was changed;

- regulation no. 555/1919 directly affected the provisions of the municipal law. The application reforms implemented by the Minister's order were:

1. merger of municipal and public administration committees into new so-called Administrative committees
2. replacing the office of the chief magistrate with the office of the magistrate responsible to the minister with full power for the administration of Slovakia
3. abolition of the office of the sub-prefect
4. county officials were appointed by the county governor, Hungarian municipal offices were abolished
5. the head of the districts was first a district commissioner, later a servant, the office of chief servant disappeared. The new servant was a state official, not a self-governing official.

Regulation 555/1919 essentially outlined the path to the nationalization of local administration, the Hungarian type of (at least partially) self-governing municipality was rejected. This led to the abolition of Hungarian local administration in Slovakia, which de facto occurred in January 1923, when Act No. 126/1920.

We will focus on the further development of local administration in Slovakia in more detail in the near future, when we will be able to get access to archival materials from these periods. At this moment, we greet and say goodbye to the reader who has read our publication up to this point and we promise him that we will continue the topic.

Salutamus et vale lector!

Zoznam pouzitej literatury

Bibliografia

1. „Az 1869.-ik évi ápril 20-dikára hirdtetett Országgyűlés Nyomtatványai“, In: Képviselőházi Napló, zv. X.
2. Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőházi Napló. X. köt. Budapest, 1884.
3. „1869 – 72. évi Országgyűlés Nyomtatványai.“, In: Képviselőházi Irományok, zv. V., č. 455 – 456.
4. BALLA, A.: *A magyar országgyűlés története 1867-től 1927-ig.* Budapest 1927.
5. CSIZMADIA, A.: „A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig“ Budapest 1976.
6. CSIZMADIA, A.: *Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban,* Budapest 1979.
7. EREKY, I.: *A magyar helyhatósági önkormányzat. I. köt. Vármegyék.* Budapest 1918-
8. FERDINANDY, Gy.: *Abaúj – Torna vármegye 1905 – 1906. évi alkotmányos ellenállásának története,* Kassa 1908.
9. GRUBER, L.: *A pénzügyi közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslat. I.* In: Jogtudományi Közlöny XVI. évf. 18. sz. 1881. ápril. 29.
10. HORVÁTH, B.: *A köztörvényhatóságok rendezéséről. Kritikai visszapillantás a képviselőház vitájára.* In: Budapesti Szemle 1866. jún.
11. HENCZ, A.: *Területrendezési törekvések Magyarországon,* Budapest 1973.
12. KAJTÁR I.: *Magyar városi önkormányzatok (1848-1918).* Budapest, 1992.
13. LADIK, G.: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta,* Budapest 1932.
14. MÁTHÉ, G.: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867 – 1875.* Budapest 1982.
15. MEZNERICS, I. – TORDAY, L.: *A magyar közigazgatás szervei 1867 – 1937.* Budapest 1937.
16. PULSZKY, F.: *A közigazgatási reformok.* In: Magyar Közigazgatás 1885. nov. 26.

17. SARLÓS, B.: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Budapest 1976.
18. STIPTA, I.: *A magyar bírósági rendszer története*, Debrecen 1998, ISBN 963-035-735-6.
19. STIPTA, I.: *A pénzügyi közigazgatási bíráskodás hazai előtörténete*. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Iuridica et politica. Tomus LII, Fasc. 9. Szeged 1997, ISSN 0324-6523.
20. STIPTA, I.: *A törvényhatóságok egységesítésére irányuló reformmunkálatok 1873 – 1874*, In: Acta Iuvenum (Sectio Iuridica et Politica. Series Nova. Tom. I.) Szeged 1976.
21. STIPTA, I.: *A vármegyei szervezet átalakítása Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején*. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae – Sectio Iuridica et politica. Tomus XLVI, Fasc. 5, Szeged 1995, ISSN 0324-6523.
22. STIPTA, I.: *Die Rolle ausländischer Vorbilder in der bürgerlichen Umgestaltung der ungarischen Komitate*. Acta Iuridica Cassoviensia. 23/2000, Košice, 2000, ISBN 80-7097-393-5.
23. STIPTA, I.: *Intézménytörténeti adalékok az 1870:XLII. tc. végrehajtásához*, In: Cséka Ervin Emlékkönyv. Acta Iuridica et Politica Tom. XLI. Fasc. 30. Szeged 1992, ISSN 0324-6523.
24. STIPTA, I.: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására* Budapest 1998, ISBN 963-379-064-8.
25. STIPTA, I.: *Vertikale Gewaltentrennung: Die Rolle zum Verfassungsschutz der ungarischen Komitate*, In: Von den Ständeversammlungen bis zum parlamentarischen Regierungssystem in Ungarn. Studien zur Parlamentarismusgeschichte. (Eds.: Máthé, G. – Mezey, B.), Budapest – Graz 2001, ISSN 1587-8821.
26. SZIKLAY, J. – BOROVSZKY, S.: *„Magyarország vármegyei és városai. I. kötet: Abaúj – Torna vármegye és Kassa”*. Miskolc 2000, ISBN: 963-00-7151-7-ö.
27. SZIVESSY, L.: *A magyar közigazgatás fejlődése és reformtörekvések*, Szeged 1933.
28. ŠTENPIEN, E.: *Prijatie zákonného článku č. 21/1886*. In: Historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry : UPJŠ v Košiciach, 2005. Košice 2005, ISBN 80-7097-602-0.
29. ŠTENPIEN, E.: *Praktická realizácia ustanovení municipálneho zákona z r. 1870 na Above a v Turni*. In: Historické, politicko-

- právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Košice 2004. ISBN 80-7097-570-9.
30. ŠTENPIEN, E.: *Zákonný článok č. 42/1870 v praxi Abovskej a Turnianskej župy*. In: K 75. narodeninám profesora Hubenáka : zborník z medzinárodnej právno-historickej konferencie konanej pri tejto príležitosti : Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2004. Banská Bystrica 2004. ISBN 80-8055-915-5.
 31. ŠTENPIEN, E.: *Zjednotenie Abovskej a Turnianskej župy v roku 1881 - základ potrianonskej verejnej správy východného Slovenska*. In: 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice 2021. ISBN 9788057400400.
 32. TISZA, K.: *Parlamenti felelős kormány és megyerendszer*, Pest 1865.

Staré tlače

1. „1869 – 72. évi Országgyűlés Nyomtatványai.“, In: Képviseelőházi Irományok, zv. V.
2. „1869 – 72. évi Országgyűlés Nyomtatványai.“, In: Képviseelőházi Irományok, zv. IX.
3. *Abaúj – Torna vármegye hivatalos lapja*, roč. V., č. 50, Kassa 1905.
4. „Az 1869.-ik évi april 20-dikára hirdtetett Országgyűlés Nyomtatványai“, In: Képviseelőházi Napló, zv. X.
5. *Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviseelőházi Napló. IX. köt. Budapest, 1884.*
6. *Az 1884. évi szeptember hó 27-ére hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviseelőházi Napló. X. köt. Budapest, 1884.*
7. Főrendiházi Napló, II. zv., dostupné na: <https://library.hungaricana.hu/hu/view/Orszaggyules> (dňa 31. 1. 2024)
8. Pesti Hírlap, ročník 1885.

Archívne fondy

- 1) Štátny archív v Košiciach - „Abovská župa v rokoch 1860 – 1881“ – ŠAKE AŽ II.
- 2) Štátny archív v Košiciach („Abovsko – Turnianska župa v rokoch 1882 – 1918 – podžupan“ – ŠAKE ATŽ - P
- 3) Štátny archív v Košiciach „Abovsko – Turnianska župa v rokoch 1882 – 1918 – správne písomnosti“ – ŠAKE ATŽ III.
- 4) Štátny archív v Košiciach „Turnianska župa v rokoch 1860 – 1881“ – ŠAKE TŽ II.
- 5) *Borsod Abaúj Zemplén megyei Levéltár, IV.*

Právne texty

1. Nariadenie 198/4864 z roku 1914.
2. Nariadenie č. 25 kgy./7057.
3. Nariadenie 19/1898. III. 30. kgy.
4. Nariadenie č. 184/14196 kgy.
5. *Magyarország Rendeletek Tára 1882, Pest 1882*
6. *Magyarország Rendeletek Tára 1883, Pest 1883.*
7. Vládne nariadenie č. 550/1916 M. E.
8. Vládne nariadenie č. 2841/1917 M. E.
9. Zák. čl. 42/1870 o verejných municípiách
10. Zák. čl. 21/1886 o municípiách
11. Zákon č. 11/1918. Zb. Z. a n. Recepčná norma
12. Zákon č. 126/1920 Zb. z. a n. Župný zákon

*Dielo vzniklo s podporou Agentúry pre podporu výskumu a vývoja č.
APVV-19-0419: „100 rokov Trianonskej zmluvy“.*

**Municipálne zákonodarstvo Uhorska ako predobraz
potrianonských zmien verejnej správy na Above a v Turni**
Vedecká monografia

Autor: doc. JUDr. Erik Štenpien, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2024
Počet strán: 72
Rozsah: 4,07 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/MZU-0315-9>

ISBN 978-80-574-0315-9 (e-publikácia)